

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Diplomová práce

KLIMA ŠKOLY: KVALITATIVNÍ STUDIE JEDNÉ VYBRANÉ ŠKOLY

Vypracoval: Petr Kněžínek, Bc.

Vedoucí práce: Mgr. Michal Šimůnek, Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Jindřichově Hradci, dne 5. června 2018

.....

Petr Kněžínek

Poděkování

Děkuji panu Michalu Šimůnkovi za milý zájem o moji diplomovou práci a za pomoc při jejím vypracování.

Děkuji své ženě Adéle a našemu synovi Pavlíkovi.

Anotace

Diplomová práce se zabývá psychosociálním klimatem školního prostředí, zejména možnostmi jeho zkoumání. Práce v první části předkládá důležitá východiska kvalitativního sociologického výzkumu se zaměřením na etnografický přístup. Na první část navazuje výzkumná zpráva z vykonaného výzkumu psychosociálního klimatu základní školy v Nové Bystřici. Závěr práce se týká doporučení pro školu vycházející ze zjištěných charakteristik. Dokončené výzkumy klimatu škol využívají především kvalitativní metody sběru dat. Předložená práce využívá metody kvalitativní a snaží se ukázat, že takové metody výzkumu jsou vhodné pro výzkum klimatu škol.

Abstract

This thesis deals with the psychosocial climate of the school environment, especially the possibilities of its exploration. The work presents important sources of qualitative sociological research with a focus on the ethnographic approach in the first part. The first part follows the research report from the conducted research on the psychosocial climate of the elementary school in Nová Bystřice. The conclusion of the thesis concerns the recommendations for the school based on the identified characteristics. Completed school climate surveys mainly use qualitative data collection methods. This thesis uses qualitative methods and tries to show that such research methods are suitable for schools climate research.

Obsah

ÚVOD.....	7
CÍLE.....	8
I. PRVNÍ ČÁST – TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	9
1. Základní pojmy týkající se výzkumu.....	9
2. Typy klimat školy.....	13
3. Kvalitativní přístupy sociologického výzkumu.....	15
3.1. Fáze kvalitativního výzkumu.....	17
3.1.1. Stanovení cílů výzkumu.....	18
3.1.2. Vytvoření konceptuálního rámce.....	19
3.1.3. Definování výzkumných otázek.....	20
3.1.4. Rozhodnutí o vzorku.....	21
3.1.5. Výběr metod sběru dat.....	22
3.1.6. Zajištění vstupu do terénu.....	23
3.2. Design v kvalitativním výzkumu a „zhuštěný popis“.....	26
4. Provedené výzkumy klimatu školy.....	30
II. DRUHÁ ČÁST – VÝZKUMNÁ ZPRÁVA.....	33
Úvod k výzkumné zprávě.....	33
Výzkumná zpráva.....	35
Ekologie.....	35
Zázemí.....	49
Sociální systém.....	53
Kultura.....	64
Závěr.....	73
Použitá literatura.....	75
Internetové zdroje.....	76
PŘÍLOHY.....	79

ÚVOD

Předložená práce se mimo teoretický základ zejména snaží popsat konkrétní klima základní školy v Nové Bystřici. V literatuře je problematice psychosociálního klimatu škol věnován neopominutelný prostor. Důvodem je zjištění, že klima školy ovlivňuje kvalitu výuky žáků. Z toho potom jednoznačně vyplývá snaha hledání vhodných nástrojů, jak zjišťovat kvalitu klima školy a následně s tímto zjištěním pracovat. Při zjišťování kvality klimatu škol je nejčastěji použito kvantitativních metod, zejména dotazníků a strukturovaných rozhovorů. Předložená práce pohlíží na aktéry psychosociálního klimatu školy jako na určitou strukturu, organizaci, společnost či kulturu, ve které má každý účastník svoji roli a svým působením dané klima vytvářejí. Výzkum tedy využívá metod kvalitativních a více se odvolává na kulturní a sociální antropologii než na kvantitativní metody.

Pro učitele v České republice vzniká tzv. *kariérní řád učitelů*¹. Jedná se o systém profesního růstu učitele. Mimo jiné by měly díky tomuto systému vzniknout další specializované činnosti pedagogů, a to např. *koordinátor auto-evaluace školy*. Učitel s touto specializovanou činností by měl mimo stanovený plán jeho přímé pedagogické činnosti zjišťovat a vyhodnocovat klima školy. Přáním autora je, aby práce posloužila budoucímu koordinátorovi auto-evaluace základní školy v Nové Bystřici a přispěla tak ke zkvalitnění učebního procesu.

¹ Kariérní řád – profesní rozvoj pedagogických pracovníků, on-line: <http://www.msmt.cz/o-webu-msmt/karierni-rad>

CÍLE

Předložená práce si pokládá za cíl zejména popsat celkové klima základní školy v Nové Bystřici. Práce se snaží v první části přiblížit charakteristiky sociologického výzkumu, zejména kvalitativního, tak aby čtenář mohl pochopit, s jakými východisky a z jakých perspektiv autor zkoumá psychosociální klima základní školy v Nové Bystřici.

I. PRVNÍ ČÁST – TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1. Základní pojmy týkající se výzkumu

Slovní spojení klima školy je ve své podstatě netradiční. Klima je pojem užívaný v přírodních vědách, kde označuje dlouhodobý režim počasí. Ve společenských vědách se slovo klima užívá ve smyslu dlouhodobé celkové nálady skupiny lidí. Jednou z vlastností, kterou mají oba významy slova klima společnou, je dlouhodobost. Klima je dlouhodobý stav věcí. Proto je také při zkoumání nutné využívat delší časový horizont. Středem zkoumání klimatu v sociálních vědách je samozřejmě člověk. Člověk žije v určitém sociálním prostředí, kde na něj působí mnoho faktorů. Tyto faktory člověka ovlivňují pozitivně či negativně. Člověk v takovém prostředí se cítí „dobře“ nebo „špatně“. Z pohledu sociologie mluvíme o objektivní realitě, kterou člověk vytváří a subjektivní realitě, která je realitou individuálního prožívání objektivní reality. Mezi jednotlivci v určitém prostředí se mohou tyto subjektivní reality od sebe navzájem lišit, neboť každý jedinec může prožívat společné situace odlišně.² Pocity vyvolané prožíváním různých situací v určitém prostředí můžeme označit za psychosociální klima. V předložené práci se často setkáváme se spojením *klima školy*. Toto slovní spojení je vždy chápáno jako psychosociální klima školy, tedy klima, které je vytvářeno jednáním jednotlivců v přesně určené skupině (škole).

Škola je součástí života všech lidí v naší společnosti. Jedná se o společenskou instituci, která má za úkol vychovávat a vzdělávat členy společnosti již od velmi nízkého věku. Škola má za úkol uskutečňovat proces socializace, který je ve společnosti velmi důležitý z důvodu její existence. Slovo škola lze však chápat i jako budovu, ve které probíhá vzdělávání a výchova. Slovo škola má také význam sociálního prostředí. V tomto prostředí interagují jednotliví lidé i skupiny lidí (tzn. např. třídy či učitelský sbor) vzájemně mezi sebou. Lidé účastníci se tohoto prostředí

² BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.

(žáci, učitelé a další) tyto vzájemné interakce prožívají a interpretují je. Tímto procesem vzniká něco, co lze nazvat právě pojmem klima školy. Klima je neviditelné, ale zjištělné. Při zjišťování nás zajímá, jak jedinci interpretují dané situace, události a činnosti v rámci určitého školního prostředí. Helena Grecmanová³ uvádí ještě další významy slova škola. Škola je také formální organizace vytvořená státem či pracoviště pedagogů.

Přejdeme k vysvětlení spojení klima školy. Robert Čapek⁴ uvádí množství definic klimatu školy od různých autorů. On sám potom uvádí následující definici: „*Klima školy je souhrn subjektivních hodnocení a sebehodnocení účastníků vzdělávání v dané škole, které se týká všech aspektů vzdělávání. Patří do něho jejich vzájemná komunikace a sociální vztahy, stejně tak jejich vnímání prostředí, prožitky a emoce a další sociální a psychické procesy, které děje v této škole vyvolávají.*“

Mareš⁵ definuje klima školy jako: „... *ustálené postupy vnímání, hodnocení, prožívání a reagování všech aktérů školy na to, co se ve škole odehrálo, právě odehrává nebo má v budoucnu odehrát. Důraz je zde kladen na subjektivní prožívání, na zahrnutí všech jedinců, kteří se školou přicházejí do styku a na procesualnost.*“

Obě uvedené definice klima školy kladou důraz na nehmotné, psychologické, subjektivní prožívání událostí ve škole jejich aktéry. Při zkoumání klimatu je tedy vhodné a oprávněné použít kvalitativní metodu zkoumání, kterou je etnografie, neboť ta byla vytvořena ke zkoumání právě takových aspektů, jako je prožívání a subjektivní náhled na sociální realitu tvořenou jedinci.

Jací aktéři se tedy účastní klimatu školy? Různorodou odpověď nabízí množství autorů. Liší se počtem aktérů, kteří se na vytváření psychosociálního klimatu školy podílejí. V zásadě se však setkáváme i v definicích klima školy s tím, že se týká všech lidí, kteří mají cokoliv společného se zkoumanou školou. Kromě základních účastníků, kterými jsou žáci, učitelé, ostatní zaměstnanci, rodiče, se na školním klimatu mohou podílet i lidé z vedení města, kteří rozhodují například o finančních

³ GRECMANOVÁ, Helena. *Klima školy*. Olomouc: Hanex, 2008. Edukace. ISBN 978-80-7409-010-3., str. 31-33.

⁴ ČAPEK, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2742-4., str. 134.

⁵ MAREŠ, Jiří. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0174-8., str. 624.

prostředcích školy nebo i důchodce, který pravidelně venčí svého psa před vchodem do školy a snaží se žáky přicházející do školy „ukázňovat“. Například Grecmanová⁶ uvádí další činitele vytváření klimatu školy: architektura školy, obsah výuky, vyučované předměty, počet žáků, velikost školy, region a další. Tyto aspekty lze ve výzkumu popsat objektivně (nebo vlastně subjektivně z naší pozice výzkumníka). Všechny tyto aspekty však u výše uvedených účastníků klimatu vyvolávají určité pocity. Každý člověk vjemy kolem sebe zpracovává a při výzkumu klimatu nás právě toto psychické zpracování, prožívání zajímá. Ptáme se, ať už dotazníkem nebo hloubkovým rozhovorem na to, jak dané jevy a události jedinci prožívají. Proto je důležité při výzkumu zohlednit co nejvíce možných aspektů. Je důležité se neustále ptát na drobnosti, na konkrétnosti a zjišťovat i takové informace, které se nám zdají být v dané chvíli banální a bezvýznamné. Takovou sociální realitu postihneme například etnografickým designem výzkumu. A zde se znovu objevuje ospravedlnění kvalitativních metod při zkoumání klimatu školy. Takto popisuje etnografii Geertz⁷: „*Je to divná věda, ... ale to, společně s otravováním chytrých lidí tupými dotazy, znamená být etnografem.*“ Jednotliví aktéři a jejich charakteristiky jsou popsáni v části našeho výzkumu.

Množství česky psané literatury zabývající se problematikou klimatu školy a jeho výzkumem dokazuje, že toto téma je u nás již dostatečně rozpracováno. Není proto na tomto místě nutné získávat informace z jiných zemí. Autor předložené práce si však dovoluje odkázat čtenáře na dva články zabývající se pojetím klima školy v zahraničí. Grecmanová se v článku s názvem *Klima školy v německé pedagogické literatuře*⁸ zabývá zkoumáním terminologie klima školy v Německu. Druhým článkem je *Téma školního klimatu ve frankofonních zemích*⁹ autorky Kláry Kolofikové, ve kterém zkoumá, jak je pojímáno a v jakých souvislostech zkoumáno téma klimatu školy ve Francii, Švýcarsku a Kanadě.

⁶ GRECMANOVÁ, Helena. *Klima školy*. Olomouc: Hanex, 2008. Edukace. ISBN 978-80-7409-010-3., str. 52-62.

⁷ GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Přeložil Hana ČERVINKOVÁ, přeložil Václav HUBINGER, přeložil Hedvika HUMLÍČKOVÁ. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2000. ISBN 80-85850-89-3., str. 40.

⁸ Grecmanová , *Klima školy v německé pedagogické literatuře* in sborník Ježek, S. (ed.). (2003). *Sociální klima školy I*. Brno, MSD s.r.o. ISBN 80-86633-13-6

⁹ Kolníková, klára, *Téma školního klimatu ve frankofonních zemích* in sborník Ježek, S. (ed.). (2004). *Sociální klima školy II*. Brno, MSD s.r.o. ISBN 80-86633-29-2

Pokud bychom pátrali po vývoji zkoumání klimatu školy, můžeme začít u Grecmanové, která podává stručný úvod. V první řadě je nutné zdůraznit, že v problematice zkoumání klimatu školy byly v Německu a dalších zemích již dříve vytvářeny kvantitativní metody sběru dat, jak uvádí Grecmanová.¹⁰ Dále je nutné říci, že v České republice se tématem klima školy a jeho výzkumem začali vědci zabývat po roce 1990, zpočátku se však zabývali klimatem školní třídy. Od 60. let 20. století byly v zahraničí vyvíjeny kvantitativní metody výzkumu klima školy. Inspirace českých vědců pochází právě ze zahraničních výzkumů. Grecmanová však upozorňuje na to, že zahraniční výzkumné metody (zejména dotazníková šetření) nejsou aplikovatelné na jiné sociokulturní prostředí, než na které byly vytvořeny. To znamená, že čeští pedagogičtí vědci museli začít vytvářet svůj vlastní výzkumný aparát (na základě zahraničního), který je adekvátní českému školnímu prostředí. Takto začaly vznikat výzkumy, které se zabývaly i konkrétními problémy klimatu (např. klima na vysokoškolských kolejích). Do vědeckého zájmu také začala pronikat snaha nejen o zkoumání klimatu, ale také o následnou práci se zjištěnými informacemi. Dnes je již možné, aby si škola sama objednala u specializované firmy měření klimatu její školy. Příkladem může být nabídka společnosti Scio, která školám nabízí měření klimatu školy formou dotazníkového šetření.¹¹ Pokud daná škola klade důraz na kvalitní a pozitivní klima své školy, může si objednat dotazníky a dokonce má možnost se spolupodílet na výběru otázek. Zajímavé je, že společnost Scio na úvodní webových stránkách nabídky dotazníkového šetření neuvádí žádné důvody, proč by si škola měla dotazníky objednat. Uvedená společnost zřejmě předpokládá, že pedagogové škol samotných dokonale vědí, co jim „změření“ klimatu může přinést pozitivního.

Na tomto místě přistoupíme k vysvětlení pojmů objevujících se ve výzkumné zprávě. Často užívaným pojmem je **vedení školy**, pod kterým se skrývá ředitel či ředitelka školy a jeho zástupce. Vedení školy je ovšem ovlivňováno zřizovatelem školy, proto se nelze domnívat, že všechna rozhodnutí vedení školy jsou vytvořena pouze vedením. Další pojem je **ekologie školy**. Pod tímto pojmem si můžeme

¹⁰ GRECMANOVÁ, Helena. *Klima školy*. Olomouc: Hanex, 2008. Edukace. ISBN 978-80-7409-010-3., str. 96-97.

¹¹ *Scio: Mapa školy* [online]. [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <https://www.mapaskoly.cz/Projekty>

představit veškeré „hmatatelné“ jevy, které ovlivňují sociální interakci ve škole. Můžeme si pod tím představit architekturu školní budovy, velikost tříd, zeleň kolem školní budovy, čistotu a další. **Zázemí školy** zahrnuje charakteristiky všech osob působících ve škole, tedy učitelů, žáků, ostatních zaměstnanců apod. Dále se pak jedná například o možnosti výukového procesu. V kapitole o **sociálním systému** školy se píše o vztazích mezi jednotlivými skupinami lidí, kteří spolu navzájem interagují. Možná nejlépe lze etnografickým přístupem zachytit **kulturu školy**. Zde mluvíme o tradicích, které jsou pro školu typické, o pověsti školy mezi lidmi, o zažitém způsobu jednání všech účastníků apod. Pojmy „**interaktivní**“ **tabule** a **učebnice** se také objevují ve výzkumné zprávě a lze si pod nimi představit moderní technologie, které se postupně dostávají do škol. Jejich největším přínosem by mohlo být docílení vyšší motivace žáků k výukovému procesu díky názornosti, dynamičnosti, modernosti a dalších.¹² Ve výzkumné zprávě se často objevuje slovo **učitelka**, které je dnes, podle mého názoru, často chápáno jako hanlivé označení pro pedagožku. V předložené práci však nejde o hanlivé označení.

2. Typy klimat školy

Nyní se krátce zmíníme o typech klimat školy. Stejně jako u účastníků klimatu se i u typů klimatu omezíme na pouhé vyjmenování celé škály možných typů. Autor tak činí proto, aby při výzkumu nedošlo ke zkreslení. Zkreslením se míní chybné a neoprávněné zaměření výzkumníka na určitý typ klimatu, o kterém předpokládá, že na zkoumané škole panuje. Při rozhovorech a pozorování by si výzkumník mohl všimnout pouze těch aspektů, které by podporovaly jeho teorii o typu klimatu, čímž by se výzkum zcela znehodnotil.

Školy lze třídit podle mnoha hledisek. V průběhu historie se z tradičních škol vyčlenily školy reformní. Mezi tradiční a reformní školou byl jistý rozdíl z

¹²Wikipedia: *Interaktivní tabule* [online]. [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Interaktivn%C3%AD_tabule.

pohledu převažujícího klimatu školy. Naše představa je spíše negativní klima ve školách tradičních, zaměřených a disciplínu a spíše memorování poznatků. U reformní školy předpokládáme spíše pozitivní klima s důrazem na individuum dítěte a jeho vývoj.¹³ Dnes i v nedávné minulosti jsou školy rozděleny také hierarchicky. Existují základní, střední, vyšší a vysoké školy.

Na každém z typů škol jistě převažuje jiná forma práce s žáky, resp. studenty. U dětí na základní škole existuje vyšší míra podpory, kdežto na škole vysoké se pedagogové snaží o vytvoření „samostatně přemýšlející individuality“ z každého studenta. Studium na vysoké škole je také jistě spojeno se zájmem studenta o studovaný obor. Na základních školách může tedy být sociální klima více suportivní než na školách vysokých.

V našem zkoumání se však zabýváme základní školou, proto jsou zde uvedeny typy klimát, která se vztahují k tomuto typu školy. Čáp a Mareš¹⁴ třídí typy klimát školy podle následujících kritérií. Podle *konzistentnosti* existuje klima konzistentní, ve kterém nejsou významné rozdíly lidí v jejich názorech na klima školy a naopak klima nekonzistentní. Podle míry *otevřenosti* je škola buďto otevřená či uzavřená. V otevřené škole se lidé mezi sebou znají a chtějí se spolu stýkat třeba i mimo pracovní dobu. U uzavřené je tomu naopak. Klima může být dále *navozované* žáky, učiteli, vedením nebo třeba nepedagogickými pracovníky školy. Podle *orientace* lze rozlišit klima zaměřené na mravní rozvoj žáků, na rozvoj sociálních vztahů, na výkonnost v soutěžích, apod. Klima může být minulé (retrospektivně hodnocené), budoucí (preferované), zdravé a nezdravé, klima školy tradiční a alternativní, klima příznivé k pokusům o změnu klimatu, klima neutrální a klima nepříznivé k pokusům o jeho změnu, klima příznivé pro participaci rodičů, neutrální a k participaci se negativně stavící.

Grecmanová¹⁵ uvádí také mnoho typů klima školy. Uvádí různá kritéria třídění: klima podle edukativního určení cíle, podle uniformity (např. zde existují formální

¹³ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky: období novověku a doba moderní, hlavní mezníky vývoje evropského školství, školství v evropské moderní společnosti, hlavní mezníky dějin výchovy, reformně pedagogické koncepce*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2429-4., str. 111-113.

¹⁴ MAREŠ, Jiří. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0174-8., str. 626.

¹⁵ GRECMANOVÁ, Helena. *Klima školy*. Olomouc: Hanex, 2008. Edukace. ISBN 978-80-7409-010-3., str. 75-89.

vztahy) a plurality, podle chování učitele v konfliktu se žáky (konzervativní a progresivní klima), podle zájmu o lidi nebo o pracovní úkoly školy, podle různých postojů, vztahů a hodnotících soudů (distanční a osobnostně orientovaný typ klimatu), podle výchovných stylů (autoritativní, liberální, demokratický), podle způsobu vedení školy a kontaktu s okolím (izolující a životu blízký klimatický typ školy), podle chování členů (otevřené, uzavřené klima) a ještě například podle spokojenosti učitelů.

Ve výše uvedených dvou odstavcích nejsou jednotlivé typy klimat záměrně více popisovány, a to z uvedeného důvodu autentičnosti a kvality našeho výzkumu.

3. Kvalitativní přístupy sociologického výzkumu

Metod sociologického výzkumu v pedagogických vědách je mnoho. Výzkum je vždy obtížný, neboť je velmi časově náročný a interpretace získaných dat může být nepřesná.

V odborné literatuře¹⁶ se dočteme, že dříve se při výzkumu využívalo spíše kvantitativních metod. To znamená, že sebraná data se dala kvantifikovat a s pomocí matematické statistiky bylo možné získaná data vyhodnotit. Výzkumník mohl touto cestou, deduktivní metodou, ověřit či vyvrátit své předem zvolené hypotézy. V pozdější době se při výzkumech kladl důraz na kvalitativní přístupy, které vyvstaly na povrch na základě kritiky metod kvantitativních. Kvantitativní metody (např. dotazníkové šetření s uzavřenými odpověďmi) nedokážou vysvětlit podstatu zkoumané sociální reality. Nedokážou zachytit složité vztahy mezi zkoumanými jevy. Kvalitativní metody výzkumu, jako je hloubkový rozhovor a pozorování, dokážou sociální realitu popsat mnohem kvalitněji, neboť rozpoznají složité kauzální

¹⁶ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Čtvrté nezměněné vydání. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

vztahy mezi zkoumanými jevy. Slavný americký ekonom Gary Stanley Becker¹⁷ se ve své práci snaží vytvořit ekonomický (matematický) model chování člověka ve společnosti avšak s tím, že je v něm zachycen pouze zlomek všech proměnných, které ovlivňují zkoumané jevy. Veškeré kauzální vztahy zkrátka nelze matematicky vyjádřit.

Tímto problémem kvantitativního výzkumu se zabývá také Miroslav Disman v první kapitole své knihy *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Pro ilustraci uvádím problém nepravé korelace, který se může vyskytovat v kvantitativním výzkumu.

Zkoumejme nyní dvě proměnné, které nazveme X, Y (kde X je počet čápů žijících v určité oblasti České republiky, Y značí počet narozených dětí). Zjistíme, že je mezi nimi určitý kauzální vztah. Tímto vztahem je například zjištění, že proměnná X ovlivňuje proměnnou Y. To znamená, že v oblastech, kde je vysoký výskyt čápů, je vysoká porodnost. Takto popsaný příčinný vztah by pak mohl potvrzovat hypotézu, že děti se nerodí, ale přináší je čápi. Problém je v tom, že tento vztah mezi proměnnými X a Y není úplný. Obě proměnné jsou nejspíš ovlivněny ještě další proměnnou (označme ji proměnnou Z), kterou však výzkum nezachytil. Proměnnou Z může být například fakt, že v průmyslových oblastech nepanují kladné životní podmínky, proto čápi žijí v oblastech neprůmyslových, kde byl shodou náhod proveden popisovaný průzkum. Takto „neviditelnou“ proměnnou by bylo možné postihnout při kvalitativním výzkumu (např. pouhým geografickým popisem oblasti výzkumu).

V nynější době se při výzkumech využívá kombinace obou výše uvedených metod tzv. smíšený výzkum. Smíšený výzkum se snaží brát z obou přístupů jejich kladné stránky a vhodně jich využívat.

Nyní se však věnujme kvalitativním přístupům výzkumu v pedagogických vědách. Výzkumník v kvalitativních metodách je považován spíše za aktéra sociálního dění, než za pouhého pozorovatele a vnějšího výzkumníka. Pro výzkumníka platí cíl: porozumět sociální realitě tak, jak jí rozumí samotní aktéři.¹⁸

¹⁷ Gary Stanley Becker (1930-2013) byl americký ekonom, představitel Chicagské školy a držitel Nobelovi ceny za ekonomii.

¹⁸ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0., str. 18.

Proto Robert Čapek¹⁹ píše: „Doporučuji tedy potencionálním výzkumníkům škol - nechte kamery a archy na analýzu dat doma a přijměte místo na nějaké škole“. Robert Čapek tento způsob výzkumu uvádí jako nejvíce vhodný pro výzkum klimatu školy. Také uvádí, že vhodná délka výzkumu je několik měsíců až dva roky. Po takto dlouhé době je možné porozumět klimatu školy již velmi dobře. Zde je však také důležitá skutečnost, že výzkum by měla provádět osoba, která do školního sociálního prostředí přijde zvenčí a stane se součástí tohoto prostředí a v tu chvíli začne svůj výzkum. Při výzkumu klimatu školy, který by činila osoba, která je již jistou dobu součástí sociálního prostředí, dochází k nebezpečí snížení kvality výzkumu. Důvodem pro takové nebezpečí je tzv. *home-blindness* (v překladu přibližně *domovská slepota*). Jde o problém, kdy výzkumník není schopen rozpoznat veškeré důležité vazby a celkovou strukturu sociální reality, neboť nemá patřičný odstup, chybí mu pohled zvenčí. Tento problém společně s problémem *ethnocentrismu*²⁰ uvádí norský antropolog T. H. Eriksen ve své knize *What is antropology?* jako hlavní dvě hrozby pro antropologii.

Dalším důležitým bodem pro kvalitativní výzkum je nutnost zjišťovat podstatu a původ pozorovaných jevů. Švaříček, Šedřová a kol.²¹ uvádí, že výzkumník by se měl pít po objevení sociálního aparátu, který stojí za situací. To znamená, že výzkumník by neměl jen popisovat dané jednání, ale vysvětlit jeho podstatu, ptát se, jaká byla vnitřní motivace k tomuto jednání. Tak se vlastně dostává zkoumaný jedinec do role účastníka výzkumu, nikoli respondenta.

3.1. Fáze kvalitativního výzkumu

Následující podkapitola popisuje a vysvětluje jednotlivé fáze kvalitativního výzkumu s pomocí příkladu našeho výzkumu klimatu jedné vybrané školy. Švaříček,

¹⁹ ČAPEK, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2742-4., str. 270.

²⁰ *Ethnocentrismus* znamená posuzování jiné kultury z pohledu své vlastní kultury.

²¹ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0., str. 20.

Šeďová a kol.²² uvádějí, že kvalitativní výzkum je proměnlivě plánovitý, výzkumník často musí improvizovat. To znamená, že předem daný plán se může změnit, a to ze dvou důvodů. Prvním je situace, ve které předem zvolené taktiky sběru dat selhávají a je třeba je změnit na jiné. Druhá situace souvisí již s původní volbou způsobů výzkumu. Některé části mohou být ponechány bez přesně určené metody sběru dat a počítá se s improvizací a volbou aktuálně nejvhodnější metody. V našem výzkumu jsou sice metody předem dané (zejména pozorování a rozhovor), ale v některých místech výzkumu lze pro přesnější interpretaci použít nějakou kvantitativní metodu (např. při zkoumání klimatu jednotlivých tříd je vhodnější použít dotazník „Naše třída“ (1.-2. ročník) a dotazník MCI-My Class Ineventory (3.-6. ročník), a to z důvodu výzkumníkova převažujícím pohybu na druhém stupni základní školy). Je také nutné si uvědomit, zda výzkumný problém je skutečně ke zkoumání vhodný a zda je vůbec možné výzkum uskutečnit. Uskutečnění našeho výzkumu je prováděno autorovým zájmem účastnit se sociologického výzkumu z pozice výzkumníka a touhou učinit něco prospěšného pro zkoumanou školu.

Švaříček, Šeďová a kol.²³ uvádějí následující fáze kvalitativního výzkumného procesu: *stanovení cílů výzkumu, vytvoření konceptuálního rámce, definování výzkumných otázek, rozhodnutí o metodách, zajištění kontroly kvality výzkumu, sběr dat a jejich organizace, analýza a interpretace dat a konečně formulování závěrů do výzkumné zprávy*. Jednotlivé fáze výzkumu jsou vzájemně provázané, proto je důležité při přemýšlení o jedné fázi zohledňovat fáze předchozí, popř. je vhodné všechny fáze zpřesňovat a konkretizovat.

3.1.1. Stanovení cílů výzkumu

Cílem výzkumu může být obohacení teoretického základu dané vědy nebo aplikace zjištěných poznatků do zkoumané reality. Typ výzkumu, jehož cílem je aplikovat zjištěné poznatky zpět do konkrétní zkoumané reality, se nazývá výzkum

²² ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0., str. 53.

²³ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0., str. 56.

aplikovaný. Cíl je pro výzkum důležitý zejména proto, aby se výzkumník příliš neodklonil od původu jeho počínání. Cíl ve výzkumu slouží jako kompas na lodi.²⁴ Náš výzkum má cíle, které jsou popsány v kapitolách Úvod a Cíl. Předložená práce se pokouší o výzkum aplikovaný. Cílem našeho výzkumu je zjistit aktuální klima školy a výsledky předložit tamní veřejnosti k případné další práci s klimatem.

3.1.2. Vytvoření konceptuálního rámce

Nejprve je vhodné za pomoci již promyšleného cíle formulovat výzkumný problém. Výzkumný problém by měl být formulován jasně. Měl by být něčím, co se vyskytuje v sociální realitě, kterou zkoumáme a něčím, čemu výzkumník přesně nerozumí. Tím, že něčemu výzkumník nerozumí, se o tom snaží získat informace. Výzkumný problém má charakter oznamovací věty. Výzkumný problém se týká konkrétních jedinců, konkrétního času a místa. V našem výzkumu je výzkumným problémem *psychosociální klima základní školy v Nové Bystřici*.²⁵

Dalším důležitým krokem je popsat všechny důležité termíny, které ve výzkumu používáme. Důležité je popsat, co se v daném výzkumu či studii rozumí používanými pojmy. Dále je nutné, aby výzkumník získal informace o zkoumané problematice. Výzkumník musí znát teoretická východiska týkající se jeho výzkumu. Také by měl znát veškeré předchozí studie s podobným obsahem. V tomto bodě však existuje určitý problém. Pokud vezmeme v potaz určitou studii, ve které je výzkumným designem zakotvená teorie, vidíme spor. U zakotvené teorie se nedoporučuje předem zjišťovat informace o zkoumaném jevu, neboť podstatou tohoto výzkumného designu je nalezení nové teorie. Pokud by výzkumník věděl o nějaké teorii, mohl by jeho výzkum inklinovat k té již existující.²⁶

²⁴ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0., str. 63-64.

²⁵ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0., str. 64-69.

²⁶ tamtéž

3.1.3. Definování výzkumných otázek

Výzkumné otázky zpřesňují cíle výzkumu a výzkumný problém tak, aby výzkumník věděl, jakým směrem se má spíše ubírat. Nejde však o přesně stanovený směr. Vždy je nutné, aby výzkumné otázky byly spíše otevřené, ale formulované jasně. Je důležité si po provedeném výzkumu vyhodnotit, zda jsme na danou výzkumnou otázku skutečně odpověděli. Ve výzkumných otázkách by se měly spíše objevovat obecné koncepty, než proměnné. Proměnné výzkumník nalezne v průběhu výzkumu. Důležité je také to, že výzkumné otázky zkoumají povahu jevů z pozice jejich aktérů. Výzkumník se snaží popsat, jak daný jev prožívají jeho aktéři. Výzkumná otázka nehledá kauzální vztahy mezi proměnnými ani se neptají na četnosti zkoumaných jevů. Výzkumné otázky by se měly vyhnout předem daným předpokladům.²⁷

K poslední zmiňované podmínce formulace výzkumné otázky se také velmi názorně vyjadřuje Miroslav Disman²⁸, kde popisuje rozdíl mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem. Jak známo v kvantitativním výzkumu jsou předem dány hypotézy, které ověřujeme. Máme tedy určitou strukturu tvořenou daty podle hypotéz a ověřujeme, zda se struktura sebraných dat shoduje se strukturou dat danou teorií. Zjednodušeně lze říci, že před výzkumem vědci vytvořili teorii o datech dané populace takovou, že tato data mají tvar písmene L. Následně proběhne kvantitativní výzkum, ve kterém jsou sebraná data analyzována a výzkumníci se ptají, zda se data pocházející z empirického výzkumu shodují s daty teoretickými. Tedy zda empirická data mají také tvar písmene L. Ve výzkumu kvalitativním neexistují předem teoretizované struktury, tvary dat. Výzkumník provádí kvalitativní výzkum, během něhož si všímá všech možných struktur a pravidelností. Výzkumník se ptá, zda v sebraných datech existují nějaké identifikovatelné struktury a jak vypadají.

Výzkumné otázky k našemu výzkumu klimatu školy jsou k nalezení v praktické části práce. Na tomto místě je vhodné říci, že při výzkumu klimatu školy existují předem dané struktury určitých typů klimat školy. V pedagogické literatuře jsou

²⁷ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0., str. 69-70.

²⁸ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Čtvrté nezměněné vydání. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8., str. 288-289.

jednotlivé typy školních klimat dobře popsány. Předložená práce se jednotlivými typy klimat zabývá v úvodní části. Je tomu tak z důvodu možnosti praktické aplikovatelnosti zjištěných dat. Pokud lze ve zjištěných datech nelézt nějakou strukturu, potom je vhodné tuto strukturu zařadit k určitému typu teoreticky popsaných klimat školy, aby bylo možné s pomocí další pedagogické literatury s tímto klimatem pracovat.

3.1.4. Rozhodnutí o vzorku

Rozdíl mezi vzorkem kvantitativního a kvalitativního výzkumu je značný. V kvantitativním výzkumu je z celé zkoumané populace vybrán tzv. reprezentativní vzorek. Takový vzorek musí reprezentovat celou strukturu populace, tedy každá odlišná skupina má své reprezentanty ve vzorku. U výzkumu kvalitativního je vzorek takový, který odpovídá našim požadavkům. Jde o tzv. graduální konstrukci vzorku. To znamená, že vzorek je v průběhu výzkumu rozšiřován a redefinován. Výzkumník se musí neustále ptát a zjišťovat, jaký další člen zkoumané populace může přinést nové informace.²⁹ Tento postup úzce souvisí s metodou vzorkování (vzorkování=vytváření vzorku výzkumu) nazývané metoda sněhové koule. Miroslav Disman³⁰ tuto techniku uvádí mezi technikami vytváření reprezentativního vzorku: „Snowball Technique spočívá na výběru jedinců, při kterém nás původní informátor vede k jiným členům naší cílové skupiny“. Disman uvádí příklad této techniky na hledání jmen vlivných osob v určité obci. Nejprve se ptáme „oficiálně“ vlivných osob (starosta, kněz, ředitel podniku, ředitel školy, lékař, apod.) na jména osob, které oni sami považují za vlivné. Může dojít k situaci, kdy např. ředitel školy sdělí, že vlivná osoba v obci je pan Vlivný, který nezastává žádnou oficiální obecní funkci. Jdeme pak tedy za tímto člověkem a také se ho ptáme na otázku, koho považuje za vlivného. Metodě se říká „Snowball technique“ (v překladu sněhová koule), protože nás při výzkumu neustále vede dál za dalšími vzorky, neustále se na stávající vzorky

²⁹ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0., str. 73.

³⁰ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Čtvrté nezměněné vydání. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8., str. 114.

nabalují nové. Vzorkování končí ve chvíli, kdy se již nová jména neobjevují. Máme tedy s jistou pravděpodobností všechna jména vlivných osob v obci. Takovému stavu, kdy se již neobjevují nové informace, které by vedli ke změně vznikající teorie, se říká „teoretická nasycenost“. Teoretická nasycenost je termín, který je součástí konceptu „grounded theory“. Tento koncept, jak popisuje Disman³¹, uvedli do sociologie Glaser a Strauss v roce 1967. Jedná se o koncept, který je založen na odlišných předpokladech než koncepty ostatní. Disman tento koncept překládá jako „dobře podloženou teorii“. To znamená, že se jedná o strategii, která z existujících dat, bez použití předem připravených kritérií, dokáže vytvořit teorii. Teorie tak vzniká čistě induktivním postupem, to znamená, že obecně vzniká od jednotlivin k celku.

Náš výzkum se drží výše uvedených pravidel. Výzkum našich výzkumných otázek končí právě tehdy, když dojde k nasycení vzorku. U zjišťování klimatu školy je vhodné zajistit delší časové rozmezí. Náš výzkum má trvání více než půl roku, avšak vzorek byl již nasycen přibližně po třech měsících intenzivního šetření. Jelikož byl autor práce součástí učitelského sboru a setkal se při výuce s 95 % všech žáků druhého stupně, dostal se do rozhovorů téměř se všemi lidmi pohybujícími se v popisované škole.

3.1.5. Výběr metod sběru dat

Je nutné, aby volba metody sběru dat korespondovala s výzkumnou otázkou. Švaříček, Šedřová a kol.³² uvádějí následující příklady. Když volíme ve výzkumu rozhovor, získáme nejspíše zjištění, jak danou situaci prožívají účastníci situace. Pokud volíme metodu pozorování, získáme popis situace. Dále je důležité, aby výzkumník předem věděl, jak data získaná určitou metodou, analyzuje a co se z nich může dozvědět. Výzkumník může zadat žákům (samozřejmě s vyřešenými etickými

³¹ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Čtvrté nezměněné vydání. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8., str. 299.

³² ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0., str. 75-76.

otázkami výzkumu) úkol, aby při cestě do školy fotili to, co je pro ně při této cestě důležité. Výzkumník však musí mít předem jasně dáno, jak získaná data analyzuje.

V našem výzkumu se osvědčilo kombinovat metody vždy s ohledem na danou situaci. Například při neformálních rozhovorech ve školní jídelně (tedy většinou po výuce) je vhodné zjišťovat informace na základě „postěžování si“ na konkrétní problémy. Učitelé se velmi snadno naladí na vlnu „stěžování si“ a rozvíjejí sami své představy o problémech a jejich řešení, aniž by se výzkumník musel příliš detailně vyptávat. Tímto způsobem výzkumník může získat bezprostřední, aktuální a „horké“ informace.

Naopak polo-strukturovaný rozhovor s několika učiteli nevedl k dobrým výsledkům, neboť učitelé měli vždy čas si odpověď promyslet. Odpovědi potom byly často strojené a vyřčené s ohledem na možné negativní dopady na jejich osobu ze strany vedení školy. Od takových metod sběru dat bylo brzy upuštěno a výzkumník se zaměřil zejména na zúčastněné pozorování a neformální rozhovory.

3.1.6. Zajištění vstupu do terénu

Podle Švaříčka Šedové a kol.³³ je velmi důležité důkladně promyslet výzkumný projekt, neboť kvalitativní výzkum je nejčastěji naturalistický. To znamená, že se takový výzkum odehrává v přirozeném prostředí zkoumaných jedinců a je tedy velmi důležité, jak aktéři výzkumníka chápou. Výzkumník může do výzkumného prostředí vstoupit jako: cizinec, návštěvník, zasvěcený nebo domorodec. Každý ze čtyř typů participace výzkumníka ve výzkumném prostředí má své klady i zápory. Klady a zápory ovlivňují kvalitu výzkumu.

Cizinec je někdo, kdo do zkoumané komunity zkrátka nepatří a pouze do ní dochází a sbírá data. Příkladem může být výzkumník přicházející do školní třídy vytvořit videonahrávku. Zde narážíme na problém uzavřenosti skupiny vůči

³³ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEDOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0., str. 76.

výzkumníkovi. Výzkumník tak nemusí dospět k úplnému pochopení všech jevů ve skupině. Kladem je např. to, že výzkumník nemusí skrývat svoji činnost. Návštěvník je někdo, o kom participanti³⁴ znají základní i intimnější informace a zejména vědí, že provádí výzkum. Výzkumníkem může být člověk, který např. dlouhodobě pozoruje žáky a pravidelně se s nimi stýká. Zasvěcený je výzkumník, který se s participanty stýká i mimo čas výzkumu. Výzkumník zkoumá např. klima školy, ve které se externě stará o chod školního časopisu. A konečně domorodec je výzkumník, který zkoumá vlastní skupinu, ve které se pohybuje. Příkladem může být student učitelství, který zkoumá u svých spolužáků jejich představy o svém budoucím uplatnění. U výzkumníka domorodce se vyskytuje problém „zaslepení vlastní kulturou“.

Miroslav Disman³⁵ uvádí obecnější čtyři typy výzkumníků a nazývá je: úplný pozorovatel, pozorovatel jako participant, participant jako pozorovatel a úplný participant. Všechny typy spolu úzce souvisí a výzkumník mezi nimi může přecházet. Úplný pozorovatel je se zkoumanou skupinou spjat pouze prostorově a je zřejmé, že jeho přítomnost může ovlivňovat chování pozorovaných jedinců. V pedagogických vědách je tento problém popsán jako Pygmalion efekt a Golem efekt³⁶. Pozorovatel jako participant je výzkumník, který interaguje se členy skupiny, a ti o něm vědí, že provádí výzkum. Typickým příkladem je kulturní antropolog zkoumající domorodce ve vesnici v Jižní Americe. Participant jako pozorovatel je součástí skupiny, ale zároveň netají, že pracuje na výzkumu této skupiny. Příkladem je fotograf na polární expedici. Úplný participant je úplný člen skupiny, kterou studuje. Nikdo z členů této skupiny o jeho činnosti však neví. Realizace může být velmi náročná a problém „zaslepení vlastní kulturou“ je velmi pravděpodobný. To, že o činnosti výzkumníka nikdo neví, může být etickým problémem. Je takový postup vhodný? Je etické lhát o své činnosti? V některých oblastech výzkumu to zřejmě jiným způsobem nelze, ale etická otázka je namístě. V ekonomických

³⁴ V kvantitativním výzkumu se užívá slovo respondent, v kvalitativním výzkumu participant, neboť se účastní výzkumu svým jednáním, prožíváním a chápáním. Např. při nestandardizovaném rozhovoru je zkoumaná osoba spoluautorem znění otázek.

³⁵ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Čtvrté nezměněné vydání. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8., str. 305-308.

³⁶ Rosenthal, R., & Jacobson, L. (1968). *Pygmalion in the classroom: Teacher expectations and pupils' intellectual development*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

oblastech vznikají specializované firmy zabývající se průzkumem trhu. Princip jejich činnosti spočívá v tom, že školení zaměstnanci firmy i lidé pracující na jednorázovou dohodu u této firmy provádí utajené návštěvy na zkoumaných místech. V podstatě nejde o sociologický výzkum v pravém slova smyslu, neboť výzkumník se nesnaží porozumět, ale pouze popsat. Konkrétním příkladem může být následující. Společnost určitého mobilního operátora chce zjistit, jak se její zaměstnanci (školení v jednání s lidmi) na pobočkách chovají ke svým zákazníkům. Společnost zaplatí za tento výzkum specializované firmě a ta pošle na vybrané pobočky své zaměstnance s předem jasně daným cílem a způsobem jednání. Po takové návštěvě zaměstnanec konající tento „výzkum“ popíše v předem připraveném dotazníku potřebné informace a popíše své pocity. Zaměstnanec telefonní společnosti se později dozví výsledek výzkumu. V tomto případě nejspíš z etického hlediska problém není. Jedná se v podstatě o kontrolu zaměstnanců. Domníváme se, že je vhodné promyslet nejprve smysl a cíl výzkumu a vyhodnotit, zda je opravdu nutné vykonávat eticky mnohdy sporný výzkum z pozice úplného participanta.

V našem výzkumu je výzkumník úplným participantem. Téměř po jednom kalendářním měsíci požádal výzkumník o slovní souhlas vedení školy k provádění výzkumu, který bez problémů dostal. U učitelů, kteří se podíleli na výzkumu ve smyslu konání polo-strukturovaného rozhovoru, byl požadován informovaný souhlas. Stejný informovaný souhlas byl požadován od rodičů všech nezletilých žáků, kteří se na výzkumu podíleli. Zde je nutné poznamenat, že přibližně dvě třetiny žáků, kteří i s rodiči souhlasili s účastí na výzkumu, se od něj distancovali ve chvíli, kdy měli podepsat informovaný souhlas. Jednalo se o rodiče spíše mladších žáků, a to přestože v informovaném souhlasu byly všechny důležité informace popsány.

3.2. Design v kvalitativním výzkumu a „zhuštěný popis“

Tato kapitola se omezuje pouze na popis designu použitého v našem výzkumu klimatu školy. Ostatní designy užívané v pedagogickém výzkumu jsou popsány například v publikaci Švaříčka, Šed'ové a kol.³⁷. Jedná se o Zakotvenou teorii, Případovou studii a Biografický design. Naším výzkumným designem je Etnografie.

Autorka v úvodu kapitoly Etnografie Kateřina Nedbálková (tato kapitola je součástí publikace Švaříčka, Šed'ové a kol. – Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách) uvádí povzbuzující zjištění, že terénní výzkumník je vlastně každý člověk, který nepovažuje každodenní realitu za naprosto běžnou, ale snaží se o ní přemýšlet a kriticky uvažovat. Také uvádí, že terén, ve kterém probíhá výzkum, není pasivní, ale ovlivňuje výzkumníka. Zajištěním kontroly kvality výzkumu se rozumí důkladné popsání použité metody výzkumu. Dalším způsobem, jak zajišťujeme kvalitu výzkumu je psaní výzkumného deníku, ve kterém jsou pravdivě a podrobně popsány veškeré situace. Po přečtení deníku by měl být čtenář výzkumné zprávy schopen zhodnotit kvalitu a autenticitu výzkumu. K tomu mu zejména pomůže právě důkladný popis použitých metod.

Předchozí věty souvisí se způsobem sběru dat a jejich organizací. Disman³⁸ uvádí obecné zásady záznamu dat v kvalitativním výzkumu. Záznam dat je obtížnější, neboť existuje mnoho dimenzí a struktur, kterých je nutné si všimnout. Výzkumník musí do záznamu zapracovat tyto informace: rozhodnutí o výběru jedinců, shromážděná data, analýzu těchto dat, verifikaci toho, co slyšel a metodická rozhodnutí o dalších krocích. Celý záznam se nazývá terénní deník, nebo terénní poznámky. Záznam pozorování či rozhovoru je vhodný dělat s pomocí tužky a sešitu. Pokud z nějakého důvodu nelze dělat poznámky ihned, je důležité je napsat co nejdříve po rozhovoru či pozorování. Disman³⁹ také uvádí pravidlo říkající, že by výzkumník neměl po provedeném rozhovoru s nikým jiným mluvit, než vytvoří záznam. Je tomu tak z důvodu možné změny interpretace dat při dalším rozhovoru.

³⁷ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEDOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.: Zakotvená teorie (str. 84-86), případová studie (str. 96-112), Biografický design (str. 126-141).

³⁸ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Čtvrté nezměněné vydání. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8., str. 311-312.

³⁹ tamtéž

Můžeme využít i dalších pomůcek, jako je záznam zvuku a video záznam. V takovém případě je však stále nutné dělat si poznámky, neboť kamera či magnetofon zachytí jen úzkou část reality. Výzkumník musí být v terénních poznámkách jasně viditelný, neboť je základem pro interpretaci dat. Tím se dostáváme k organizaci dat. Je vhodné získat určitou dokumentaci, která má tři části. První částí jsou záznamy o lidech, které zkoumáme (adresy, tel. čísla, apod.), dalším dokumentem je záznam o procesu analýzy dat a jejich interpretaci. Tato dokumentace se mění v průběhu výzkumu. Třetí dokument je soubor všech poznámek a dalších dokumentů zpravidla seřazených chronologicky. Při výzkumu hledáme vzorce, závěry, koncepty, které se vynořují v průběhu výzkumu. Pro organizaci dat platí zásady, jako je používat široké okraje pro psaní komentářů, široké řádkování, připisování zapsaným informacím kódy apod. Jednotlivé kódy vyjadřují různé kategorie: aktivita, význam, vztahy, prostředí, kontext, události, strategie, a další. Pro kódování platí také určitá pravidla. V době počítačů již lze celé terénní poznámky zapsat zakódované do softwaru. Tím je docíleno snadnější interpretace dat a minimalizuje se také možnost ztráty záznamů. Nevýhodou je však časová náročnost při přepisování záznamů do softwaru. Tímto postupem vyhledáme struktury, které jsou společné pro celou zkoumanou populaci. Následně formulujeme závěry a hypotézy, které je možné ověřit kvantitativním výzkumem.

Jak zaznamenávat data popisuje americký antropolog Clifford Geertz ve své knize *Interpretace kultur*. Podle Geertze⁴⁰ dělat etnografie znamená: „...číst rukopis – cizí, vybledlý, plný nejasností, nesrozumitelností, podezřelých oprav a tendenčních poznámek, ale psaný nikoliv konvenčními grafickými symboly fonémů, nýbrž letnými příklady utvářeného chování.“ Geertz se ptá, co je vlastně podstatou etnografie? A odpovídá si, že podstatou je neúnavná snaha o „zhuštěný popis“. Znovu se setkáváme s tím, že etnografie je věda, která se snaží vysvětlovat a pochopit zkoumané jevy, nikoliv je pouze popisovat. Geertz uvádí příklad zhuštěného popisu z díla britského filosofa Gilberta Ryla. Pokud si představíme dva chlapce, kteří mrkají rychle pravým okem, myslíme si, že buď mají v oku tik, nebo se jedná o nějaký druh komunikace. My však nedokážeme např. fotoaparátem

⁴⁰ GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Přeložil Hana ČERVINKOVÁ, přeložil Václav HUBINGER, přeložil Hedvika HUMLÍČKOVÁ. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2000. ISBN 80-85850-89-3., str 20.

zachytit a zjistit, který z chlapců má v oku tik a který chce mrkáním oka předat někomu nějakou informaci. Chlapec, který okem mrká, vlastně přivře oko a mrkne přesně na někoho s cílem předat mu informaci, která je v dané kultuře zřejmá. Jde o spiklenecké mrknutí oka. Chlapec, který má tik, pouze přivře oko, a to bez jakéhokoli úmyslu. Představme si však ještě třetího chlapce, který také mrká pravým okem, ale dělá to tak, aby si toho každý všiml. Tento chlapec paroduje spiklenecké mrkání oka druhého chlapce. Třetí chlapec také předává informaci, která je jako u druhého chlapce zakódována. V jeho případě je informaci výsměch, karikatura spikleneckého mrkání oka. Ovšem přihlízející si nemůže být jistý, zda například chlapec, který údajně mrkal spiklenecky, nechce jen tento pocit vyvolat u přihlízejících a k tomuto účelu si sám doma nacvičoval mrkání oka ve stylu spikleneckého mrknutí. Nebo zda chlapec s tikem v oku ve skutečnosti tik nemá. Etnograf má velmi těžkou práci, neboť se snaží o správnou interpretaci pozorovaného. Pojmeme „zředený popis“ rozumíme to, co některý z chlapců dělá: rychle otevírá a zavírá pravé oko“. Proti tomu pojem „zhuštěný popis“ znamená: „chlapec mrkající pravým okem si dělá legraci z chlapce tím, že předstírá mrkání s cílem přesvědčit přihlízející, že zamýšlí nějakou spikleneckou činnost.“ Cílem etnografie je rozvrstvená hierarchie významových struktur: mrkání, falešné mrkání, parodií, nacvičování parodií. Etnografové se nesnaží stát se úplným participantem při výzkumu, tedy domorodcem, ale snaží se konverzovat. Tato konverzace ale není jen pouhým mluvením. Etnografický popis je interpretativní. To znamená, že výzkumník musí zaznamenat to, co zkoumaný člověk „říká“⁴¹.

V České republice existovala do roku 2005 skupina vědců, kteří se zabývali aplikací etnografického výzkumného designu v českých školách. Vědci se pojmenovali jako Pražská skupina školní etnografie. Jak skupina sama uvádí na svých webových stránkách⁴²: „Tým provádí výzkumy pomocí klasických kvalitativních technik jako je zúčastněné pozorování, rozhovory a analýza materiálů z prostředí školy; kromě toho používá některé metody kvantitativní a např. i

⁴¹ Slovem „říká“ se rozumí ne to, co skutečně člověk vysloví, ale to, co chce sdělit, tedy i s pomocí gest, jiných hlasových projevů a dalších vysílaných informací, které se výzkumník snaží zachytit a zapsat tak, aby bylo možné se k nim kdykoli vrátit a z tohoto záznamu pochopit, co tedy v dané situaci tento člověk „řekl“.

⁴² *Pražská skupina školní etnografie* [online]. [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <http://kps.pedf.cuni.cz/psse/>

psychologické testy.“ Tato skupina složená z psychologů, pedagogů a etnologů⁴³ se snaží popsat jevy v prostředí českých základních a středních škol. Taková prostředí se bere jako prostředí domorodé, exotické. Podobný přístup je využit i v našem výzkumu klimatu školy. Skupina se zabývala longitudinálním (dlouhodobým) výzkumem jevů z vnitřku prostředí školy. Tým výzkumníků zkoumal např. psychologický vývoj dítěte v období 1. až 5. ročníku základní školy.

Kritiku si tato skupina vysloužila od filosofa Jiřího Michálka, který ve filosofickém časopise *Reflexe*⁴⁴ uvedl svůj článek s názvem *Divoši v lavicích?* Michálek kritizuje aplikovatelnost antropologického pojetí zkoumání cizích kultur, které byly v minulosti pojímány jako kultury „divochů“. Kritizuje také etnologii a její vědeckost. Jeho základní námitka zní, že v lavicích českých škol nesedí divoši, členové jiných kultur, nýbrž děti, které patří do naší kultury. Skupina školní etnografie uvádí, že výzkum probíhá v přirozeném prostředí zkoumaných dětí a ostatních. Tímto prostředím má být škola. Michálek však opovrhne školou a vztahy ve škole (např. vztah učitel – žák) jako přirozeným prostředím. Podle něj je něco jiného zeptat se žáka na jeho názor ve škole a mimo ni. Autor předložené práce se však domnívá, že stejné typy „nepřirozeného či přirozeného“ prostředí je možné nalézt i u kultur, které byly v minulosti zkoumány antropology. Vždyť v každé kultuře existují společenské instituce vytvořené společností, které se mohou zdát být nepřirozené. Přesto antropologové zkoumají kulturu a tvrdí, že ji zkoumají v přirozeném prostředí.

Stanislav Ježek, odborný asistent katedry sociálních studií MU v Brně, se ve své disertační práci⁴⁵ zabývá možnostmi diagnostiky psychosociálního klimatu školy. Podobně jako Pražská skupina školní etnografie i Ježek prosazuje kvalitativní metody jako jednu ze dvou rovnocenných cest k zjištění klimatu školy. V jeho disertační práci na straně 153, kde začíná část věnovaná jeho kvalitativnímu výzkumu, popisuje důvod pro ospravedlnění významu kvalitativních metod při výzkumu klima školy. V jeho výzkumu jsou studenti anglického jazyka, kteří konají

⁴³ Etnologie je věda zabývající se srovnávacím studiem kultur a společností. Kritiku etnologie uvedl Jiří Michálek.

⁴⁴ *Divoši v lavicích?: Kritika školní etnografie. Reflexe: Filosofický časopis* [online]. [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_17/Divosi_v_lavicich.html

⁴⁵ *Možnosti diagnostiky psychosociálního klimatu školy* [online]. Brno, 2007 [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/18832/fss_d/. Disertační práce. Masarykova univerzita.

praxi na základních školách, bráni jako výzkumníci. Jsou to v podstatě „začínající“ učitelé, kteří přichází do prostředí školy. V průběhu jeden rok trvající praxe si vedou deník, který je po skončení praxe/výzkumu vyhodnocen.⁴⁶ Ježek se v úvodu studie ptá, zda „začínající“ učitelé mohou něco říci o klimatu školy. Odpovídá si, že ano. Podkladem pro tuto odpověď je skutečnost, že „začínající“ učitel může některé aspekty v klimatu školy hodnotit právě a jen on, protože je ještě nemá vnitřně zažitě a ještě je nepovažuje za samozřejmé. Takový podklad můžeme potvrdit i my s odvoláním na antropologický/etnografický problém „zaslepení vlastní kulturou“ popsany výše. Pokud by výzkumník byl „domorodcem“ ve zkoumané skupině lidí, nedokázal by popsat veškeré hledané struktury. Na tento fakt se odvolává i autor předložené práce a chápe ho jako důvod pro volbu etnografického designu výzkumu.

Etnografický design byl výše popsán jen krátce. Autor zde nechce popisovat postupy kódování a interpretace dat. V následující kapitole se podíváme na již provedené výzkumy klimatu školy.

4. Provedené výzkumy klimatu školy

Přestože se ve výčtech metod sběru dat v odborné literatuře objevují kvalitativní přístupy, je velmi obtížné nalézt konkrétní kvalitativní studie klima školy. Výzkumné studie se nejčastěji zabývají spíše konkrétními aspekty či dimenzemi klimatu.⁴⁷ Výzkum klimatu školy se objevuje často mezi kvalifikačními pracemi, které lze nalézt na webových stránkách www.theses.cz.⁴⁸ V případě výzkumu celkového

⁴⁶ K metodice výzkumu blíže vizte část v kapitole Provedené výzkumy klimatu školy.

⁴⁷ LUKÁŠOVÁ, Hana. *Klima třídy při hodinách matematiky*. Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Dostupné on-line z: https://is.muni.cz/th/c13ik/Bakalarska_prace.pdf?info=1;zpet=https:%2F%2Ftheses.cz%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dklima%20%C5%A1koly%26start%3D8

PŘÍKRYLOVÁ, Zdeňka. *Šikana jako faktor ovlivňující klima třídy na základní škole*. Brno, 2009. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Dostupné on-line z:

<https://theses.cz/id/o68bg8?info=1;isslret=klima%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dklima%20%C5%A1koly%26start%3D8>

⁴⁸ SLÁDEČKOVÁ, Petra. *Klima školy*. Brno, 2016. Diplomová práce. Masarykova univerzita.

Dostupné on-line z: <https://theses.cz/id/whpm11?info=1;isslret=klima%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dklima%20%C5%A1koly%26start%3D1>

klimatu školy většina studií používá kvantitativní metody sběru dat. Jde o standardizované dotazníky, nejčastěji převzaté ze zahraničí a upravené pro české sociokulturní prostředí. Autorovi předložené práce se přes množství studií nepodařilo nalézt jedinou popisující celkové klima školy pouze kvalitativními metodami.

Mezi kvalitativní přístupy se řadí i přístup použitý v předložené práci, tedy přístup etnografický. Pražská skupina školní etnografie⁴⁹ se zabývá právě tímto přístupem při zkoumání školní sociální reality. Tato skupina sociálních vědců se zaměřovala spíše na longitudinální studie a výzkumy zabývajícími se konkrétnějšími jevy, které jsou dílčími součástmi celkového klimatu školy. Z ukončených studií autor uvádí jen dvě, které pro zjištění klimatu školy používají kvalitativní metody.

Pišová popisuje studii⁵⁰ s názvem „*Klima školy z pohledu začínajícího učitele: dvě kvalitativní sondy*.“ Jde o kvalitativní výzkum klimatu školy z pohledu začínajících učitelů, tedy lidí, kteří se do zkoumané sociální reality dostávají jako cizinci a postupně se stávají její součástí. Autorka popisuje dvě výzkumné sondy zaměřené na zjišťování klimatu školy, a to právě z pohledu začínajících učitelů. Obě sondy se opírají o kvalitativní postupy získávání informací. Studie si neklade za cíl popsat celkové klima školy, ale spíše se snaží přispět k metodologii výzkumu klimatu školy. První sonda se snažila zjistit, jaké problémy může mít začínající učitel ve své práci. Druhá sonda se zaměřila zcela na subjektivní percepci klimatu školy. Obě studie zejména odhalily několik kategorií problémů, se kterými se potýkají začínající učitelé. Těmito kategoriemi jsou systém a styl řízení školy, učitelský sbor a jejich hodnotová orientace, podpora profesního rozvoje a spolupráce.

Podobný přístup využívá ve své studii „*Co nám mohou začínající učitelé sdělit o klimatu a kultuře školy?*“⁵¹ i Stanislav Ježek, který zkoumá možnosti získávání informací o dané škole prostřednictvím začínajících učitelů. Hned v úvodu uvádí, že

BABCOVÁ, Tereza. *Sociální klima malotřídní školy*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Dostupné on-line z:

<https://theses.cz/id/fa09y3?info=1;isshlret=%C5%A1kole%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dklima%20%C5%A1koly%26start%3D1>

BESEDNIAKOVÁ, Ivana. *Klima školy ve středním odborném vzdělávání*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Dostupné on-line z:

<https://theses.cz/id/ej53i4?info=1;isshlret=Klima%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dklima%20%C5%A1koly%26start%3D1>

⁴⁹Pražská skupina školní etnografie [online]. [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <http://kps.pedf.cuni.cz/psse/>

⁵⁰Ježek, S. (ed.). (2004). *Sociální klima školy II*. Brno, MSD s.r.o. ISBN 80-86633-29-2., str. 128-151.

⁵¹Ježek, S. (ed.). (2005). *Sociální klima školy III*. Brno, MSD s.r.o. ISBN 80-86633-45-4., str. 98-117.

takoví učitelé se mohou zdát jako nevhodní výzkumníci. Ježek však využívá právě začínajících učitelů, neboť na ně ještě nepůsobí problém „zaslepení vlastní kulturou“. Při výzkumu byly použity tři metody: reflektivní deník, ohniskové skupiny a individuální rozhovor. Všechny metody používalo 22 studentů učitelství anglického jazyka, kteří plnili povinnou roční praxi na dané škole. Získaná data byla později analyzována tak, že byly nalezeny všechny prvky popisující klima na dané škole. Studie v závěru odpovídá na otázku uvedenou v jejím názvu: „Při diagnostice klimatu a kultury školy tedy nemusíme začínající učitele z šetření vylučovat či přikládat jejich názorům menší váhu.“ Důležitým zjištěním je také to, že nejcennějším zdrojem informací je reflektivní deník, který kromě velkého množství popisných informací vyjadřuje také pocity a myšlenky studentů, které lze dále analyzovat a interpretovat.

II. DRUHÁ ČÁST – VÝZKUMNÁ ZPRÁVA

Úvod k výzkumné zprávě

Jiří Mareš ve svém článku⁵² uvádí proměnné užívané pro diagnostiku klimatu školy podle Carolyn S. Anderson⁵³. Mezi základní dimenze/složky klimatu patří: ekologie školy, zázemí školy, sociální systém školy a kultura školy. Takové struktury se drží i následující výzkumná zpráva, ve které jsou všechny uvedené dimenze postupně popsány a analyzovány.

Výzkum započal koncem srpna roku 2017 a skončil v dubnu roku 2018, probíhal tedy více než půl roku. V průběhu výzkumu byl veden výzkumný deník a všechny oficiální rozhovory byly zaznamenávány písemnou formou. Všichni respondenti s výzkumem souhlasili a stvrdili to podpisem informovaného souhlasu (vizte Přílohy č. 1 a č. 2 v Přílohové části). Výzkum probíhal poklidně. Zpočátku jsem řešil etický problém, zda tajit probíhající výzkum, nebo vše oznámit. Báľ jsem se, že nedojdu ke „kvalitním“ závěrům, pokud budou učitelé vědět, že něco zkoumám. Tato obava se však nepotvrdila. Přestože vše učitelé věděli a výzkum byl „povolen“ i oficiálně vedením školy, učitelé na probíhající výzkum téměř zapomněli. Při psaní výzkumné zprávy jsem zůstal věrný spíše etnografickému „zhuštěnému popisu“, než přesné struktuře popisu jednotlivých dimenzí klimatu školy. Přestože se text drží výše uvedené struktury, objevují se v něm časté odbočky, příklady a vysvětlení. To by mělo pomoci čtenáři k lepšímu pochopení celkového klimatu školy. V průběhu výzkumu jsem se setkal s řadou kontroverzních a problematických jevů, které se nesnažím níže nijak přikrášlovat a prezentuji je s co největší přesností ve vztahu k získaným datům.

⁵² MAREŠ, Jiří. *Psychosociální klima školy I.: Diagnostika sociálního klimatu školy* [online]. Univerzita Karlova v Praze, Lékařská fakulta v Hradci Králové, Ústav sociálního lékařství, 2003 [cit. 2018-03-30]. ISBN 80-86633-13-6. Dostupné z: http://www.klima.pedagogika.cz/skola/doc/Socialni_klima_skoly_I_sbornik_2003.pdf

⁵³ Carolyn S. Anderson je americká autorka zabývající se klimatem škol.

Po celou dobu výzkumu jsem se snažil stát součástí klimatu školy a současně mít mírný nadhled nad děním. Myslím, že etnografickému problému „zaslepení vlastní kulturou“ jsem se vyvaroval a můj postoj výzkumníka jako začínajícího učitele je oprávněný, ostatně i Ježek, jehož práce je uvedena výše, považuje začínající učitele (respektive dlouhodobě praktikující studenty učitelství) za vhodný a kvalitní zdroj informací týkajících se klimatu škol.

Výzkumná zpráva

Ekologie

První popisovanou dimenzí klimatu školy je **ekologie**. Zkoumaná škola se řadí mezi spíše menší školy (podle popisu ředitelky školy, avšak velikost školy je relativní pojem) s počtem žáků kolem 350 a lze předpokládat, že počet bude do budoucna klesat. V současné době je ve škole 17 tříd a až na jedinou výjimku jsou v každém ročníku dvě třídy. Výjimkou je současný první ročník, který má otevřenou jen jednu třídu z důvodu nedostatku žáků. Celá oblast Novobystřicka se potýká (kvůli nedostatku pracovních míst) s narůstajícím počtem emigrujícího obyvatelstva, což v důsledcích vytváří vážný problém pro školu - nedostatek prvňáků. U zápisu do prvních tříd se však objevil i další problém. Přibližně deset žáků mělo odklad povinné školní docházky a nastoupí do školy až ve školním roce 2018/2019. Ředitelka školy při každé pedagogické radě tento problém velmi zdůrazňuje ne proto, že je její povinností informovat učitele o chodu školy, ale spíše už nyní připravuje učitele na jejich případné propouštění kvůli nedostatku žáků. Vzhledem k tomuto faktu dochází u učitelů k obavám, které si však učitelé snaží nepřipouštět a snaží se je zahánět vhodnou argumentací, mezi kterou patří nejčastěji blízkost důchodového věku a „pravidlo“, že musí odejít profesně nejmladší pracovník. Obavy z propouštění si však „k tělu“ připouští češtinářky, které jsou ve škole čtyři, a od dalšího školního roku se jejich počet o jednu zvýší.⁵⁴ Když dojde mezi učiteli na diskuzi o propouštění, nestává se, že by mezi sebou šermovali argumenty, proč by měl ve škole zůstat právě ten nebo ten učitel. Problém však školu netíží tolik, jako jiné zásadní problémy (věnuji se jim níže v textu) a hlavně není stále ještě bezprostředně aktuální.

⁵⁴ Kvůli tomu, že z popisované školy s koncem školního roku 2017/2018 odcházím (což ředitelku velmi zaskočilo a zpočátku nechápala důvody, proč odcházím), musela ředitelka začít hledat nového učitele matematiky. „Matikáře“ nenašla, ale přijala učitelku českého jazyka.

Vraťme se však k ekologii školy, mezi kterou patří nejen škola samotná, ale i oblast, ve které se škola nachází. Město Nová Bystřice má zajímavou a bohatou historii, ať už se jedná o dochované záznamy slovanského osídlení nebo o dějinné události 20. století. V okolí města se rozkládá malebná krajina nazývaná Česká Kanada, Nové Bystřici se přezdívá brána do České Kanady. V minulých desítkách let byla, podle slov učitelů z Nové Bystřice i z Jindřichova Hradce, tamní škola považována za kvalitní školu, která měla kvalitní pedagogy i absolventy. S úpadkem průmyslu v této oblasti došlo také k emigraci obyvatel z města za prací nejen do nejbližšího většího města J. Hradce. Došlo tedy k odlivu lidí střední třídy „bílých límečků“, kteří považovali vzdělání za jednu ze svých hodnot, což v dnešní době již, alespoň podle učitelů, není příliš vidno. Učitelé, se kterými jsem vedl rozhovor (převážně starší učitelé, kteří za svoji kariéru neučili na jiné škole, než na té novobystřické), těmito „vzpomínkami“ spíše vyjadřovali myšlenku ztěžující se pedagogické práce.⁵⁵ Přestože já sám jsem doposud měl jen měsíc praxe na základní škole v Jindřichově Hradci, začal jsem zastávat názor, že práce učitele v Nové Bystřici je více náročná z pohledu typologie žáků, se kterými zde učitelé pracují. Zkrátka, učitelé si ve skutečnosti nemyslí, že by někde jinde „byla tráva zelenější“, avšak převládá u nich názor, že v pohraničí existují specifické problémy, které v jiných oblastech nenajdeme, a které dost ztěžují snahy o vzdělávání tamních žáků.

Když jsem se pídil po možných příčinách problémů⁵⁶, dostával jsem jednoznačné odpovědi odkazující na historii Nové Bystřice a okolí. Výpovědi shrnuji do následujícího strohého výčtu historických událostí. Celá oblast zažila kruté časy v polovině 20. století. Z oblasti bylo na dvakrát odsunuto obyvatelstvo. Nejprve byli v roce 1938 odsunuti čeští obyvatelé, kteří zde tvořili menšinu. Po válce v roce 1945 byli odsunuti Němci. Prvním měsícům vysídlování obyvatelstva se říká příznačně „divoký odsun.“ Takovému odsunu neušla ani Nová Bystřice a okolí. Ostatně podobným způsobem byli vyhnáni Němci z celého území Sudet (příhraničních oblastí). Inteligence žijící na tomto území musela odejít a oblast byla osídlena

⁵⁵ Z výpovědí učitelů jsem cítil takový postoj, že dříve bylo všechno lepší, než je dnes. Při tom se mi však vždy také vybavil utopistický názor, který pronáší věčně nespokojení lidé, a to: „jinde roste tráva zelenější.“

⁵⁶ Za největší problém bránící při vzdělávání dětí na novobystřicku učitelé označili často se vyskytující nízký socioekonomický status obyvatel. Další problémy jsou konkrétnější a vycházejí z tohoto obecného problému.

přistěhovalci, často bez vzdělání, z českého vnitrozemí. Později byla oblast „konzervována“ a skrz ní vedl střežený plot, přes který vedly trasy emigrantů.⁵⁷ Dokonce některé menší obce, ležící těsně u hraniční čáry mezi Československem a Rakouskem, byly srovnány se zemí a vymazány z map. Následovalo období tuhého komunismu. V Nové Bystřici vznikla vojenská posádka, jejíž členové dohlíželi na hraniční pásmo. Všechny tyto dějinné události se podepsaly na smýšlení lidí zde žijících.

Jedna učitelka, která měla již letošní rok důchodový věk (ale zůstává v práci, nikoli však proto, že by sama chtěla, ale vyšla vstříc ředitelce, která nechce přijít o další matikářku) mluví přímo o úpadku vzdělanosti jako důsledku krachu některých velkých firem s velkým množstvím kancelářských pozic (tzv. „bílých límečků“) zaměstnávajících většinu lidí v Nové Bystřici a okolí. Zaměstnanci těchto firem museli odejít za prací do jiných měst.

Já v souvislosti s popsányými pocity učitelů dodávám volně dostupné údaje o nynějším stavu vzdělanosti v obci a okolí. Podle Českého statistického úřadu žije v obci a na blízkých katastrálních územích spadajících pod Novou Bystřici celkově přibližně 3300 obyvatel, z toho asi 500 ve věku do patnácti let, tedy dětí školou povinných a dětí předškolních. Podle údajů z roku 2011 o vzdělanosti obyvatel starších patnácti let má bez mála 1900 obyvatel vzdělání do výše středního vzdělání s výučním listem, tedy přibližně 70% obyvatel. Vysokoškolsky vzdělaných lidí žije v Nové Bystřici téměř 8%.⁵⁸ Podle slov jedné vyučující odchází většina mladých lidí (pokud jdou studovat na střední a vysoké školy) na studia do větších měst, přestože by mohli denně dojíždět z domova do Jindřichova Hradce, kde si mohou vybrat ze čtyř státních středních škol, jedné soukromé střední školy a jednoho středního odborného učiliště. Spektrum nabízených oborů není úzké, žákům však nevyhovují „pověsti“ o některých těchto středních školách, a proto raději (pokud tomu další

⁵⁷ Nejen pohraniční vojenská stráž hlídala hranice. Učitelka, která je v pedagogickém sboru mezi nejmladšími vzpomíná na letní dětské „cvičení“, při kterém dostávala odměny za splnění úkolů souvisejících s „obranou vlasti“. Jednalo se nejčastěji o různé sportovní aktivity, které ovšem měly vždy propagandistický charakter, ale učitelce, jako malému dítěti, nepřišlo na těchto akcích nic zvláštního, zejména kvůli rodičovské iniciativě.

⁵⁸ Český statistický úřad: *Informace o sčítání obyvatel* [online]. 2007 [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#k=5&pvokc=43&uroven=70&w>

okolnosti vyhovují) volí ubytování na internátech a střední školy v jiných městech.⁵⁹ Pokud tito mladí lidé dosáhnou vyššího vzdělání počínaje maturitní zkouškou, stává se, že do Nové Bystřice se již nevrací z důvodu nedostatku práce a zakládají rodiny mimo Novobystřicko. Tím se také snižuje procento obyvatel dosahující vyššího vzdělání. Podle většiny učitelů tedy kvalita vzdělávání klesá a téměř všichni učitelé sdělují, že od začátku své pedagogické dráhy museli neustále „slevovat“ z nároků na žáky. Letošní školní rok bezostyšně označuje řada učitelů za nejhorší v celé své pedagogické kariéře, a to díky složení žáků ve třídách, ve kterých učí. Každý z těchto učitelů na závěr rozhovoru nezapomněli dodat větu: „A bude hůř!“

Obrázek č. 1: Budova školy⁶⁰

⁵⁹ Od žáků jsem zjistil v této souvislosti (rozhovory probíhaly ještě před přijímacími zkouškami na SŠ), že je lákají školy, kde není kladen důraz na matematiku. Mezi dalšími „lákadly“ se nejčastěji objevovala dobrá webová prezentace školy, pro kterou se rozhodli. Výchovný poradce se v průběhu prvního pololetí snažil žákům prezentovat školy, které by byly vhodné pro jednotlivé žáky přímo „na míru“, avšak podle jeho slov, jeho snaha nemá větší účinek. Například střední odborná škola a střední odborné učiliště v Jindřichově Hradci (jedná se o oficiální název školy) nabízí čtyři perspektivní maturitní obory se zaměřením na informační technologie a logistiku dopravy. Když však vyslovíte oficiální název školy, většina lidí kolem vás nedokáže určit, o jakou školu se jedná, někteří dokonce mají pocit, že taková škola v J. Hradci není. Když však řeknete název školy tradující se mezi obyvateli města a okolí, tedy „zemědělká“ (název související s původním zaměřením školy z 50. let 20. Století), nebo „hnojárna“ (ve smyslu opovrhujícím), všichni lidé kolem vás budou hned vědět, o jakou školu se jedná. Žák, který si vybírá střední školu, prvotně nechce jít na takovou školu, která má špatnou pověst. Až když zjistí, jaké jsou jeho skutečné výkony, až když zjistí „na co má“, zvolí školu, o kterou zprvu nestál.

⁶⁰ *Historie školy* [online]. In: . [cit. 2018-03-30]. Dostupné z: <http://zs.novabystrice.cz/cs/section-3/12/historie-skoly.html>

Ekologická složka se týká také charakteristiky školní budovy. Na Obrázku č. 1 je možné vidět, že zevnějšek školy je rekonstruován. Díky převažující růžové barvě fasády působí budova školy přátelským a velmi příjemným dojmem. Přátelsky se škola skutečně snaží působit navenek nejen barvou fasády, ale i svojí prezentací na veřejnosti. Na různých akcích pro veřejnost pořádaných školou se vedení školy snaží nalákat rodiče, aby se rozhodli svěřit vzdělávání svých dětí právě do rukou zdejší školy.

Nynější budova školy byla postavena v roce 1903. Původně se jednalo pouze o německou školu, později zde začala fungovat i škola česká. Školní budova se skládá ze tří poschodí, ve kterých se vždy opakuje struktura půdorysu. V každém patře je totiž několik tříd, kabinetů a sboroven. Přízemí každý školní den navštěvují žáci prvních až třetích tříd, první patro navštěvují žáci čtvrtých a pátých tříd a ve druhém patře mají své třídy žáci šestých až devátých tříd. Díky rekonstrukci budovy a díky půdní vestavbě z roku 2004 se škola může pyšnit množstvím odborných učeben s moderním vybavením (učebny chemie, přírodopisu, hudební výchovy, dvě počítačové učebny) a školní aulou umístěnou v půdní vestavbě. Školní aula však není využívána příliš často, neboť učitelé ani žáci nechtějí chodit po schodech až pod střechu budovy a seřizovat diaprojektor, který je ustavičně rozostřen a postaven vždy na jiném místě (v aule se původní diaprojektor poškodil a nyní se tam používá starší přenosný, který je sice provizorní, ale provizorním zůstává po celou dobu mého výzkumu). Aula nemá lepší vybavení než ostatní třídy ani lepší prostředí (naopak je zde tma, špatná akustika a v zimních obdobích chladno), takže v podstatě neexistuje důvod k jejímu navštěvování, přestože na to ředitelka apeluje (ředitelka vytvořila na každý měsíc rozvrh pro aulu, do kterého by měli učitelé zapisovat časy jejího využívání-tento rozvrh je ve sborovnách téměř bez povšimnutí a učitelé se do něj zapisují zpravidla jen proto, aby splnili „povinnost“ využívat aulu a proto, že tím udělají ředitelce radost).

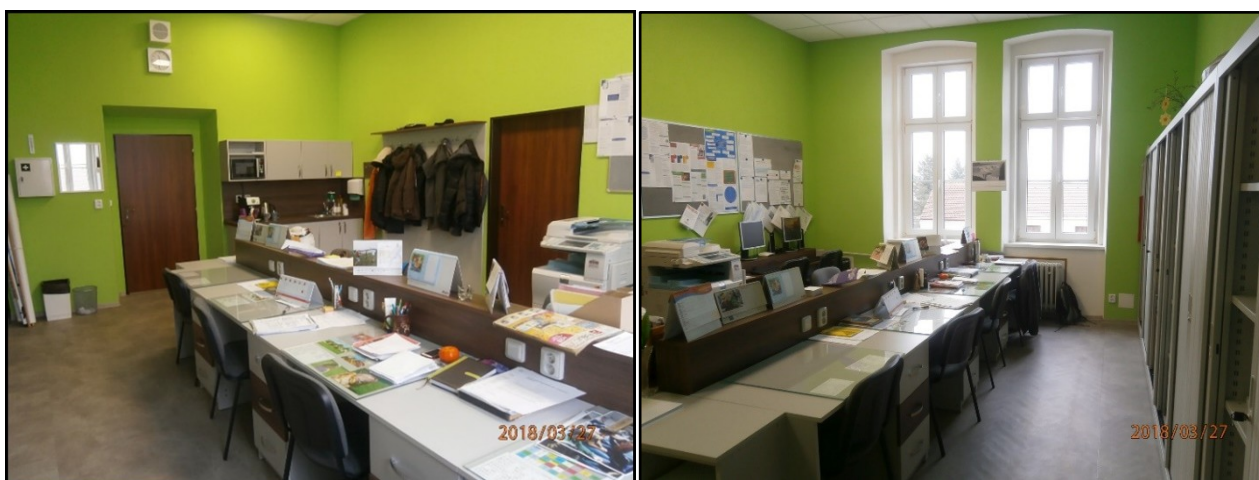
Díky rekonstrukci vzniklo mnoho nových místností k uskladnění učebních pomůcek, čímž se ovšem do místností uskladnily pomůcky, které tak učitelé nemají

na očích a nevyužívají je při výuce.⁶¹ Přestože by množství těchto místností mohlo sloužit jako kanceláře učitelů, neslouží jim a učitelé mají svá zázemí ve společných sborovnách a jen někteří z nich mohou využít odborných učeben a kabinetů k většímu komfortu ve smyslu většího soukromí. Podle bývalého ředitele školy je to vhodnější řešení z důvodu lepší komunikace učitelů a rychlejšího řešení žákovských a organizačních problémů (podle jednotného pohledu učitelů na bývalého ředitele se však domnívám, že pravým důvodem je snazší způsob kontroly učitelů vedením školy). Z pohledu učitelů a v porovnání se základními školami v okolí (např. ve městě Jindřichův Hradec, kde funguje šest běžných základních škol) je tento způsob řešení umístění učitelů v budově zastaralý. Stává se, že učitelé jsou unavení a znechucení ze své práce (vlastně k tomu dochází pravidelně každý pátek) a nejraději by se „schovali“ nejen před žáky, ale i před kolegy a řešili jen to nejnutnější, avšak někteří učitelé skutečně nemají možnost se kamkoli schovat, a tak jsou podráždění a snaží se omezit jakoukoli komunikaci na minimum. Zkrátka, společné zázemí všech přibližně dvaceti čtyř učitelů ve třech sborovnách (místnostech o rozměrech 6x4 metry), působí negativně na vztahy mezi učiteli. Často jsem byl přítomen situacím, kdy si jedna učitelka zpívala (zpěv jí byl doporučen, jako forma psychologické terapie, avšak falešný zpěv nebyl nikterak příjemný) a další učitelé díky tomu zvedali oči v sloup. Nikdy jsem však od tavních učitelů neslyšel jedinou zmínku o tom, že jim takové uspořádání nevyhovuje. Malé náznaky „strachu“ ze sdílení společného prostoru se však objevily při rekonstrukci těchto sboroven, která probíhala v průběhu listopadu, prosince a ledna školního roku 2017/2018. V jedné sborovně totiž má své

⁶¹ Na začátku školního roku jsem byl svědkem přeskupování učebních pomůcek (dělá se to tak každý školní rok, ale tentokrát se jednalo o velký audit a velké vyřazování a skartaci všech pomůcek a materiálů z důvodu změny vedení školy), při kterém učitel zeměpisu uskladnil všechny mapy na jedno místo (na krásné nové držáky map) do té nejvzdálenější místnosti v půdní vestavbě. Učitel však v průběhu školního roku využíval internetové mapy, neboť o tištěných neměl přehled a bylo dost časově náročné pro ně chodit před hodinami zeměpisu.

Byl jsem také svědkem toho, jak se „čerpaly“ peníze školy určené na učební pomůcky. Tyto finance má na starosti zástupkyně školy a vždy, když o nich mluví, považuje je za „své“ peníze (na základě požadavků učitelů rozhoduje, na co se peníze využijí-má vždy poslední slovo) a vzápětí se za to omluví, protože je to učitelka českého jazyka a dbá na přesné vyjadřování. Zástupkyně objednala (podle učitelů naprosto zbytečně a nejspíš kvůli tomu, aby se peníze vyčerpaly) asi dva plakáty k výuce českého jazyka, které však obsahovaly chyby a jejich hodnota se pohybovala v řádu tisíců korun, což některé učitele pobouřilo a dovedlo je k bouřlivým diskuzím.

zázemí všech pět učitelů (mužů) spolu se třemi dalšími učitelkami. Další sborovna je čistě ženská a čítá sedm učitelek, mezi nimiž jsou dvě, které mezi sebou měly určitý konflikt.⁶² Jelikož se všichni učitelé z obou sboroven museli přemístit kvůli rekonstrukci do jedné místnosti (toho času prázdná třída, která ve školním roce 2017/2018 nebyla pro nedostatek žáků potřebná), obávali se někteří učitelé toho, že pobyt v jedné místnosti společně s některými konkrétními učitelkami, vyvolá další spory mezi pedagogy. K dalším konfliktům však nedošlo a společné sdílení jedné sborovny všemi učiteli bylo až překvapivě klidné.

Obrázky č. 2 a 3: Interiér zrekonstruované sborovny

Pojďme však nyní pokračovat v popisu budovy školy. Hlavní školní budova je propojena krátkými prosklenými „tunely“ se samostatně stojící budovou, v jejíž přízemí jsou šatny všech žáků. Dva hlavní vchody⁶³ do budovy školy nejsou

⁶² Ke konfliktu došlo při tisku informací pro rodiče. Jedna z učitelek tiskla podle nařízení ředitelky informace na papíry formátu A4 a další učitelka ihned začala kritizovat tisk, neboť se jí zdál jako plýtvání papírem. Spor přerostl v řev, při kterém ustoupila první z učitelek. Šlo o spor kvůli banalitě, ale přesto přerostl v hádku. Tento spor však zůstal jediným otevřeným sporem v učitelském sboru a jeho aktérky na něj později téměř zapomněly.

⁶³ Tyto vchody jsou využívány v letním období (květen a červen) k trávení času o velké přestávce trvající patnáct minut. Školník otevře dveře ven na vydlážděný prostor před školou a postaví do země sloup s košíkem sloužící k hraní košíkové a rozdává dětem míče, se kterými si hrají. Společně se školníkem dohlíží na žáky další dva učitelé, celkem tedy tři dospělí rozmístění na strategických místech, ze kterých je možné kontrolovat všechny žáky. Když jsem z okna spatřil tento houf hrajících si dětí a tří dohlížejících dospělých, víc než cokoli jiného se mi vybavila věznice, ve které dozorcí (v tomto případě učitelé a školník) hlídají trestance (žáci).

používány a jsou nahrazeny právě tímto přístavkem, kterým musí každý žák projít a přezout se. Stejnou budovou žáci i odcházejí ze školy po skončení vyučování. V přízemí přístavku je malá místnost, která slouží jako vrátnice a zázemí pro nepedagogický personál školy, který je tvořen ze tří uklízeček a školníka. Místnost je prosklená ve směru ke vchodu do školy, takže uklízečky mohou pohledem kontrolovat přicházející osoby.

K charakteristice ekologie školy dále patří skutečnost, že obě popsané budovy mají ve svých půdních vestavbách městské byty, které jsou primárně určeny učitelům a jejich rodinám. Nová Bystřice je malé příhraniční město s nízkým počtem obyvatel, kam byli dříve učitelé posíláni za trest, jak mi sdělil bývalý ředitel školy při přijímacím pohovoru a i mně byl jeden takový byt nabízen. Ve výroční zprávě školy školního roku 2016/2017 je uvedena jedna z priorit, která chce, aby co nejvíce učitelů této školy bylo místních, jednoduše jde o snahu snížit počet dojíždějících učitelů. Dojíždějící učitelé (nebydlící přímo v Nové Bystřici) však stále tvoří téměř polovinu celkového počtu učitelů. V bytech bydlí čtyři učitelé tamní školy se svými rodinami. Dalšími nájemníky v těchto bytech jsou různí lidé, mezi nimiž je i rodina s malým dítětem. Z toho důvodu se při vstupu do budovy školy naskýtá zvláštní pohled. Na jedné straně děti v šatnách čekající na začátek výuky a na straně druhé kočárek na malé dítě stojící vedle šaten. V budově není výtah, proto se i tito nájemníci občas objeví během školní přestávky na chodbě, kde se musí prodírat mezi žáky, když se chtějí dostat z bytu ven, třeba na nákup. Jiný způsob, jak se dostat ze školy neexistuje. Podle slov jednoho pedagoga, který bydlí se svojí rodinou v budově, kde jsou šatny žáků, je problém nejen s vycházením, ale i s poměrně vysokým nájemným. Výše nájemného spolu s nekvalitní konstrukcí interiéru bytu, není podle jeho slov příliš lákavá nabídka pro nové učitele. Výhodou bydlení ve škole je samozřejmě minimální vzdálenost do práce, ale otázka je, jak takové bydlení působí na psychiku člověka, který v podstatě tráví ve své práci 24 hodin denně.

Ve škole je na jednom ze dvou schodišť předpisově umístěna plošina pro přepravu osob s omezenou schopností pohybu, pro vozíčkáře. V celé škole byla při rekonstrukci vyměněna okna a také dveře jednotlivých tříd, takže učitelé i žáci by se mohli cítit příjemně v novém prostředí. Podle učitelů nelze ztotožňovat pracovní prostředí s něčím příjemným, přestože má učitel svoji práci rád. Není to domov, takže nové dveře, plastová okna a další rekonstruované věci (ve dveřích byly

instalovány zámky s univerzálním klíčem, v každé třídě je umístěna interaktivní tabule a výškově nastavitelné lavice a další) v podstatě nevyvolaly žádné změny v pocitech ze školního prostředí. Žáci považují rekonstrukci za nutnou a jsou rádi, že se učí v modernějším prostředí, ale většina z nich si nových věcí neváží. Škola tedy nemá problém po stránce vybavenosti moderními technologiemi. Přestože je budova školy více než sto let stará, působí moderním dojmem. Pokud by rodič potenciálního žáka viděl na webových stránkách fotografie a popis nového a moderního zázemí školy, jistě by to na něho působilo pozitivně a snad by ho to přesvědčilo své dítě poslat studovat právě do této školy. K takovému rozhodování zde skutečně v dnešní době dochází. Rodiče se rozhodují, zda své dítě pošlou do místní základní školy, nebo dítě bude dojíždět do základní školy blízko pracoviště rodičů. Pokud tedy rodiče dojíždějí za prací do nejbližšího většího města (Jindřichův Hradec), mají možnost se rozhodnout. Mezi školami v nynější době funguje rivalita o děti, neboť školy jsou financovány na základě počtu studujících žáků. Již několik let se v parlamentu ČR stále diskutuje o změně tohoto systému.⁶⁴ Pokud se tedy škola prezentuje tak, aby oslovila rodiče, může získat děti do své školy. Rodič se (možná z důvodu nedostatku času) často rozhoduje zejména na základě „rychlých“ kvantitativních informací o škole a neřeší příliš kvalitu školy. Zkoumaná škola se prezentuje skutečně výborně (školní akce, webové stránky, sportovní a jiné soutěže, vstřícný a přátelský kolektiv učitelů a další), avšak při hlubším vhledu jsem zjistil rozpory a problémy, které jistě ovlivňují nejen kvalitu výuky, ale i sociální vztahy mezi všemi lidmi působícími ve škole.

⁶⁴ Např. článek *POSLANCI SCHVÁLILI ZMĚNY FINANCOVÁNÍ PRO ŠKOLY* [online]. 2017 [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/poslanci-schvalili-zmeny-financovani-skoly-dostanou-penize>

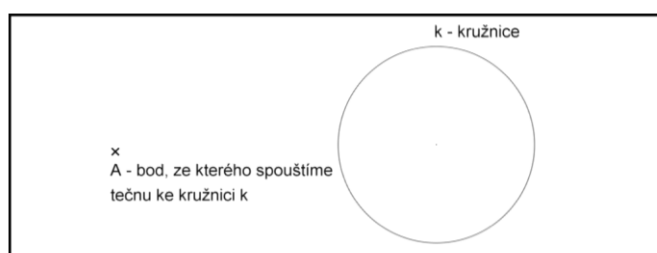

Obrázky č. 4 a 5: Interiér školní budovy

Prvním z rozporů, kterého bych se chtěl dotknout, jsou interaktivní tabule. Interaktivní tabule je moderní výuková technologie umožňující dynamickou výuku. V případě matematiky jde zjednodušeně o to, že když učitel narazí při výuce na úlohu, které je nutné věnovat mnoho času, aby si žáci uvědomili zákonitosti z úlohy vyplývající, přichází na „scénu“ dynamický software. Interaktivní tabule mají i další využití, ale pro účel přiblížení problému postačí uvedený příklad. Problém spočívá v malé informovanosti učitelů školy o interaktivních tabulích. Učitelé, pokud vůbec, s tabulemi často neumějí pracovat správně. Ve většině případů je to spíše pomůcka pro zábavnější výuku (např. sledování dokumentů, poslech hudby apod.). Věkový průměr učitelů ve škole je přibližně 45 let a z rozhovorů s učiteli je patrné, že většina z nich má velmi nízkou motivaci vzdělávat se v nových technologiích. Nejedná se totiž o generaci, která od útlého věku pracuje s novými médii, proto má většina z učitelů k novým technologiím spíše negativní postoj. Při dotazování jsem až moc často dostával odpověď typu: „... už nestojí za to se učit něco v tomto směru, neboť už mi zbývá jen pár let do důchodu.“ Zdálo by se, že je tento přístup neadekvátní, avšak zde působí další proměnná. Minulé vedení školy (změna nastala od školního roku 2017/2018) náhle, podle slov učitelů dokonce tzv. „ze dne na den“, zorganizovalo výměnu stávajících tabulí ve všech třídách za nové, interaktivní. Řešení tabulí, jak se později zjistilo, nebylo vyhovující, neboť tabule musí být zapnutá při jakékoli výuce. Pokud chce učitel cokoli napsat, musí tabuli spustit. V učitelích to vyvolalo pozdvižení, které přetrvává do dnešních dní. Jeden z vyučujících (toho času jeden z nejmladších členů sboru) přišel za vedením školy

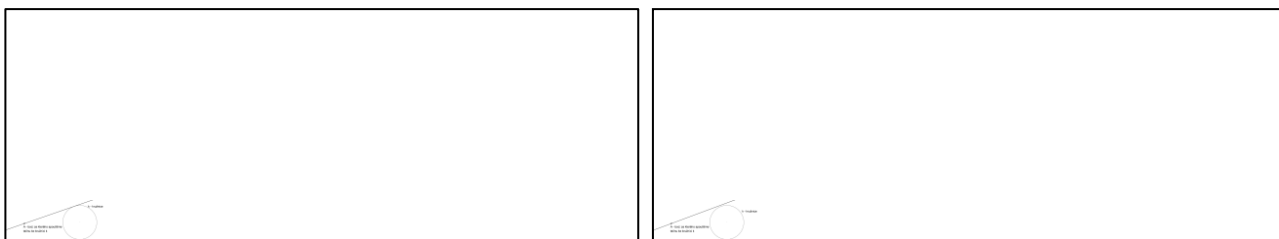
s návrhem, aby tabule byly upraveny tak, aby měly ještě další „křídla“ na psaní křídou či fixou, podle vzoru tabulí z jiných škol. Učitel neuspěl, jeho návrh byl razantně odmítnut. Zůstává nejasné, proč bylo tak narychlo a s vyloučením pedagogického sboru rozhodnuto o zakoupení a instalaci interaktivních tabulí. Rád bych se dále zmínil o poznámce v deníku z výzkumu z konce října 2017, která popisuje situaci ve škole den po výpadku elektrické energie způsobeného orkámem Herwart: „V celém městě a okolí nejde „nahodit“ elektrický proud, to znamená, že nejdou ani interaktivní tabule. Nemůžu psát na tabuli (trvá to už několik hodin), protože ji ani nezapnu. Jak jim vysvětlím dnešní látku? Zřejmě nijak... Ještě, že dnes není ve škole tolik dětí, výklad nové látky nechávám na další hodinu.“⁶⁵ Jiné tabule nalepené přímo na zdi vedle té hlavní jsou umístěny jen v některých třídách a všechny tyto tabule jsou velmi malých rozměrů. Jeden vyučující si dokonce na vlastní náklady (udával až několik tisíc korun) zkonstruoval vlastní tabuli, na kterou může psát křídami.

Vzhledem k výuce geometrie jsem objevil zajímavý problém týkající se interaktivních tabulí, konkrétně rýsování na nich. Při společných rozhovorech všech učitelů matematiky na škole se došlo k závěru, že kvůli „nedokonalosti“ techniky dochází k chybnému a nejasnému chápání učiva ze strany žáků. Problém si dovolím vysvětlit a přiblížit na konkrétním příkladu *konstrukce tečny z bodu A ke kružnici k*. Na obrázku níže je vidět vlevo bod A , ze kterého chceme spustit tečnu (takovou přímkou, která se dotýká kružnice v jediném bodě) ke kružnici k . Nyní nás nezajímá postup konstrukce, ale výsledek, který vidíte na dalším obrázku.

⁶⁵ V souvislosti s výpadkem elektřiny se ukázalo, jak mocné „slovo“ mají na zdejší škole uklízečky, které ten den ráno seděly v prosklené místnosti u šaten a přicházejícím žákům (bez jakéhokoli vyjádření se vedení školy k situaci) posílaly žáky zpět domů s tím, že se dnes učit nebude, protože nejde elektřina. Dost žáků samozřejmě rádo domů odešlo a nikoho nenapadlo se informovat vedení školy nebo alespoň učitelů.

Na obrázku níže vlevo je již vidět celá konstrukce tak, jak by měla správně vypadat. Na obrázku níže vpravo je potom znázorněna konstrukce, kterou vidí žáci nejčastěji, neboť „interaktivní“ tabule nedokáže vytvořit přímkou, která se dotýká kružnice v jediném bodě.

Velmi často ani po dlouhém snažení není výsledek přesný a učitel tak žákům vysvětluje něco, co na tabuli není vidět (obrázek výše vpravo), tedy to, že přímkou se ve skutečnosti kružnice dotýká, přestože to tak na tabuli žáci nevidí. Tento problém má velký dopad nejvíce na prospěchově slabší žáky, kteří mají problém s představivostí. Pokud nastane při výuce takový problém, ztrácí jakékoli technologie svůj význam a učitelé jsou frustrováni z toho, že nemohou vysvětlit látku správně. Řešením problému by mohla být instalace jednoho křídla tabule, na které by bylo možné rýsovat ať už fixami či křídami.

Pokračujme nyní v popisu ekologie školy. Na chodbách školy visí fotografie s úspěšnými žáky⁶⁶, nejčastěji jsou to úspěchy ve sportovních soutěžích, ale také se zde objevují vystavená díla žáků, zejména dětí z nižších ročníků. Výzdoba je živá, je často obměňována a dá se říci, že není bezúčelná. Sám jsem byl dotázán jednou z učitelek, co by bylo vhodné prezentovat na nástěnkách v tomto období (zrovna byl únor a konaly se Olympijské hry). Hned další den hlouček dětí obdivoval na nástěnce „krásné“ obrázky s tematikou sportu a olympijských her.

⁶⁶ Fotografie visí ve škole skutečně téměř jedna vedle druhé. Škola se snaží prezentovat a ukazovat úspěchy svých žáků, avšak některé fotografie jsou několik let staré, a přestože jsou pravidelně obměňovány, někteří oblíbenci na fotografiích jsou i deset a více let.

Na lednové pedagogické radě ředitelka školy informovala učitele o zákonu vcházejícím v platnost v květnu roku 2018, tedy velmi brzy. Jedná se o obecné nařízení o ochraně osobních údajů, které vzbudilo velké rozpaky mezi všemi pedagogy. Díky tomuto nařízení nadále nebude možné například vystavovat fotografie žáků na veřejných místech, fotografie z chodeb školy tedy budou muset hrdí učitelé odstranit.

Obrázek č. 6: Učebna (téměř všechny učebny vypadají stejně)

Nejen na chodbách školy, ale i v jednotlivých třídách se dbá na výzdobu (možná je to pozůstatek z období totality, kdy se dbalo na důkladně zdobené nástěnky). Třídní učitelé stanovují podmínky (například volbu lepidla, kterým mohou žáci přilepit fotografie na zdi ve třídě) výzdoby ve třídách, ale většina z nich je velmi tolerantní a nechává žáky samotné organizovat výzdobu (u některých učitelů, zejména mužů, je výzdoba posledním tématem, kterým by se chtěli zabývat). V každé třídě visí na zdi vytištěná pravidla pro diskuzi, pravidla třídy nebo školní řád (tato pravidla však neslouží svému účelu, žáci na ně zapomenou a neřídí se podle nich). V každé třídě je také umyvadlo a papírové ubrousky, což si žáci velmi pochvalují.

Škola podporuje třídění odpadu, žáci třídí papír a plasty, dokonce se celá škola účastnila projektu na úklid okolí Nové Bystřice. Jednotlivé třídy se svými třídními učiteli obcházely předem připravené trasy a sbíraly odpadky do pytlů. Většina žáků byla nadšená z toho, že mohou pomáhat tímto způsobem, kdy se nemusí učit a mohou se procházet přírodou a jen sbírat to malé množství odpadků, které se objeví kolem cest. Po dvou hodinách úklidu však žáci začali být unavení a akce je přestala bavit, což zapříčinilo spory s učiteli, kteří chtěli práci dokončit.

Ve školním roce 2017/2018 dokonce probíhá soutěž ve sběru papíru, které se účastní celá škola. Žáci, kteří jsou zvolenými zástupci tříd v nově zřízeném školním parlamentu, budou moci na konci školního roku rozhodovat o tom, kam půjdou peníze vytěžené ze sběru papíru. Jedná se o několik tisíc korun, o kterých mají možnost žáci rozhodovat, avšak vedení školy hodlá do diskuzí vstupovat a ve výsledku jen vedení může rozhodnout, co se z peněz pořídí.

V přízemí hlavní budovy (kam mohou nahlédnout i rodiče) jsou dvě nástěnky, které slouží k prezentaci projektů školy. Škola díky vedení školy neustále nějaké projekty organizuje a prezentuje jejich výsledky zejména na těchto nástěnkách. I přes nové technologie se učitelé zaměřují na prezentaci školy zejména „materiální“ formou, tedy pomocí nástěnek a také prostřednictvím osobních konzultací méně však pomocí webových stránek školy. V této souvislosti musím znovu zmínit zajímavost týkající se zjištění, že rodiče tamních žáků nemají příliš zájem na tom, aby jejich komunikace se školou probíhala mimo běžné formy i formou elektronickou, např. ve smyslu elektronické žákovské knížky. Tento progres, kdy se dostávají moderní technologie do škol, rodiče ani učitelé příliš nevítají a neakceptují. V prezentaci školy a její výzdobě tedy převládají zvyk a tradice nad inovacemi. Obecně v tomto směru škola působí velmi přátelsky a mile, jak dokládají záznamy z rozhovorů s rodiči, kteří se ve většině případů cítí ve škole dobře, přestože někteří mají ještě živé vzpomínky na stres způsobený jejich školní docházkou právě do této školy. Okolí školy je rekonstruované, vždy upravené a udržované (to zajišťují nejen provozní zaměstnanci školy a úklidové služby města, ale také samotní učitelé, kterým není jedno, jak jejich škola a okolí vypadá). Co se týká úklidu, nejsou zde žádné problémy. Škola je čistá a závady, které jsou jasně viditelné, jsou ihned opraveny.⁶⁷

⁶⁷ Zde chci zmínit rozhovor s jednou z uklízeček, která přešla do tohoto zaměstnání po krachu jedné větší firmy v Nové Bystřici. Předtím pracovala nejen tam, ale ještě si přivydělávala doma ručními pracemi pro jinou firmu. Tato žena se údajně nikdy nedostala do konfliktu s učiteli ani s žáky, nikdy nezažila pocit opovržení žáky nebo učiteli, jaký jsem pozoroval u uklízeček a kuchařek já na jiné škole a dokonce jsem zjistil, že její práce není nikým kontrolována (oficiálně by měla být kontrolována školníkem).

Školník má ve škole „velké slovo“, protože se osobně znal s bývalým ředitelem a je zaměstnán ve škole již dlouho. Naproti tomu učitelé jeho jednání často kritizují, např. v souvislosti s údržbou počítačů, kdy školník se svými uživatelskými znalostmi

Zázemí

Další složkou klimatu školy je její **zázemí**. Začněme charakteristikou učitelů. Všichni stávající učitelé jsou plně vzděláni v oborech, které vyučují nebo v oborech příbuzných. Běžnou praxí je skutečnost, že učitelé musí učit další předměty mimo svoji aprobaci, kvůli doplnění svého týdenního úvazku, který činí 22 hodin. Tak se i na této škole stává, že některé předměty jsou vyučovány učiteli bez příslušné aprobace. Před mým příchodem tomu tak bylo např. u výchovy k občanství a hudební výchovy. Škola má 5 učitelů a 17 učitelek. Nerovnoměrné zastoupení žen a mužů v učitelském sboru je však v porovnání s ostatními základními školami v Jindřichově Hradci nejmenší, neboť tam je průměrný počet mužů přibližně 2 na jednu školu. Vedení školy tvoří nově od školního roku 2017/2018 dvě ženy, ředitelka a její zástupkyně. Z výroční zprávy školy se dozvídáme, že mnoho učitelů má mnohaletou praxi ve školství a většina z nich působila pouze na tamní základní škole, což způsobuje problémy s nedostatkem srovnání. Často se totiž stává, že učitelky jsou velmi překvapeny z toho, jak to chodí na jiných školách a všechny odlišnosti se jim zdají být špatné.⁶⁸ Průměrný počet let praxe učitelů je 22 let, jde tedy o starší pedagogický sbor, avšak u dvou učitelů neodpovídá počet let jejich praxe s jejich věkem, neboť přešli k učitelství z jiných oborů. Co se týká platu učitelů, je důležité zmínit celostátní tlak pedagogů na zvýšení jejich ohodnocení. Učitelé podle některých zjištění nejsou za svoji práci dostatečně ohodnoceni. Čeští

IT technologií spravuje počítačovou síť a je za to ohodnocen, protože plat školníka je nízký a on si musí přivydělat. Podle učitele informatiky všechny problémy s počítačovou sítí pramení ze školníkovy neznalosti oboru.

Když jsem po nástupu do zaměstnání sháněl celý den školníka, aby mi dal klíč od sborovny, nemohl jsem ho nikde ve škole nalézt. Musel jsem se dotázat jedné učitelky, kde bych školníka našel a ona mi hned předala jeho telefonní číslo, abych mu zavolał, že ho ve škole nenajdu, protože je ve druhém zaměstnání.

⁶⁸ Zde mám například na mysli situaci, při které se řešil problém odcházení učitelů k lékařům. Většina učitelů na zdejší ZŠ má totiž hodiny přímé pedagogické činnosti rozloženy do všech pracovních dnů tak, že musejí první až pátou vyučovací hodinu učit, čímž nemají žádný „volný“ čas na lékaře a musejí být tedy zastupováni při návštěvě lékaře jinými učiteli, kteří za suplování nedostávají žádnou finanční odměnu. Když jedna učitelka přišla s návrhem změny tohoto stavu po vzoru gymnázia v J. Hradci (tam má většina učitelů jeden den v týdnu „volný“, aby si v klidu na tyto dny domlouvali návštěvy u lékařů, školení a další), nebyl její návrh v podstatě brán v potaz, ve výsledku došlo k zesměšnění návrhu tím, že učitelé vtipkovali, který den bude mít volný tento učitel a který jiný učitel.

učitelé berou za svoji práci průměrný plat v hodnotě přibližně 56% platu ostatních vysokoškolsky vzdělaných lidí v ČR. Ve srovnání s ostatními evropskými státy je jejich plat také velmi nízký.⁶⁹

Tohoto problému jsem si všiml i při výzkumu. Subjektivní pocity, nebojím se říci všech učitelů, naznačují, že se učitelé cítí být finančně podhodnoceni. Názory lze shrnout do několika vět: „Všichni učitelé si zvykli na sliby, které mnoho ministrů financí říkalo o zvýšení platů, proto už se u nás o penězích téměř vůbec nemluví. To, že nám vedení školy neustále tvrdí, že není dostatek peněz a že tedy zase nedostaneme slibované peníze za kroužky pro děti, je tady už normální.“ Většina učitelů je skeptická v myšlence zlepšení tohoto stavu. Je na místě říci, že ani zvýšení platu učitelů na konci roku 2017 o 15% nikdo nekomentoval, musel jsem se přímo dotázat, zda z této události mají radost. Většina učitelů jen přikývla, že mají radost, ale stále mají pocit, že za svoji práci nejsou dobře ohodnoceni. Nynější měsíční plat začínajícího učitele je 26 020 Kč. Ředitel školy rozhoduje o tom, jakému učiteli přidá k tomuto platu další tzv. nenárokové složky platu: odměny, osobní ohodnocení apod.

Zde se dostáváme k dalšímu problému, který jsem zjistil na zkoumané škole. Učitelé po několik let dostávali jen minimální částky osobního ohodnocení, a to v rádech stovek korun měsíčně. Se změnou vedení školy se náhle objevily na výplatních lístcích několika tisíkové odměny. Učitelé o tom začali vést živé diskuze a ptali se na otázku, jak je to možné. Dva učitelé, kteří se věnují dětem i mimo svou pracovní dobu, v rámci celoročních kroužků pro děti, nebyli nikdy kvalitně odměněni za to, co dělají. Problém, který se v tomto skrývá, shrnuje výpověď jednoho z učitelů: „Celý rok dělám doučování a pak nám vedení řekne, že teď nejsou peníze na odměny, že nic nedostaneme. Mně to zabere hodinu přípravy, pak hodinu s žáky a nikdo to neocení. Děti mají spoustu oborů a aktivit na výběr, že neví, kam by šli dřív, za nic rodiče nemusí platit a u některých dětí mám pocit, že je tam rodiče odkládají, aby měli klid sami pro sebe.“ Shrnutím může být rada, kterou mi dal jeden vyučující: „Říkej si, že to vše děláš pro lepší lidstvo a nepřemýšlej nad tím!“

⁶⁹ HRONOVÁ, Markéta a Tomáš KUNC. Učitelé platy v Česku patří k nejnižším v EU. Kantoři ve zlepšení nevěří. *Hospodářské noviny* [online]. 2017, 27. 6. 2017 [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <https://infografiky.ihned.cz/platy-ucitelu/r~91cbdb2e5b1811e793850025900fea04/>

Všichni učitelé dělají svou práci rádi. I přes syndrom vyhoření, jehož příznaky lze u některých učitelů pozorovat⁷⁰, se všichni učitelé obětují pro žáky a nečekají za to odměnu. Celý učitelský sbor je velmi přátelský, což dokládá už jen to, že si téměř všichni mezi sebou tykají a také fakt, že já, jako nový učitel, jsem byl ihned vlídně přijat do kolektivu učitelů. Učitelka, která začala učit o rok dříve, tvrdila to samé, a dokonce je to pro ní jeden z argumentů, proč dojíždí denně mnoho kilometrů a neodejde pracovat na jinou školu blíž k jejímu bydlišti.

Přátelskou atmosféru podporuje uskupení zázemí učitelů ve dvou společných sborovnách, kdy jsou učitelé až přímo „nuceni“ spolu komunikovat, i přes drobné spory mezi nimi, které jsem uvedl výše. Jakékoli problémy mezi učiteli se diskutují a řeší okamžitě, velké spory mezi nimi nejsou, drží při sobě a jsou týmem, který dokáže spolupracovat. Co se týká morálních hodnot učitelů, musím zmínit zjištění, že někteří mají radikální názory na společenské problémy.⁷¹ Radikální názory jsou ale spíše výjimkou a slouží nejspíše k ventilaci rozčilení nad výkony žáků. Hodnoty, které učitelé předávají žákům, jsou v souladu se společenskými hodnotami České republiky, avšak na předávání hodnot jsou nejspíš sami, jak je popsáno níže. Všichni učitelé mají kladný postoj k práci, v učitelském sboru se totiž neobjevuje nikdo, kdo by narušoval pracovní morálku.

Žáci a jejich rodiče převážně respektují učitele a jejich práci. Stále zde platí to, že učitelé mají prestiž, avšak rodiče i žáci ji popisují spíše jako respekt z učitelů (ti jsou bráni jako velmi vzdělaní lidé) nebo jako strach z toho, že se před učiteli „ztrapní“

⁷⁰ Jedné učitelce jsem experimentálně řekl, že vypadá, jakoby trpěla syndromem vyhoření, ona bez rozpaků souhlasila. Takový „odevzdaný“ postoj mají i ostatní učitelé, mají totiž pocit, že nemohou vlastně příliš udělat pro to, aby se měli lépe.

⁷¹ V rámci svého studia společenských věd jsem absolvoval předměty s tematikou multikulturní výchovy, jejichž hlavním posláním je naučit se respektovat jiné kultury a menšiny žijící v jedné společnosti. Obecně ve škole panuje strach a obavy z Romů, Arabů, Afričanů apod., nejspíš kvůli tomu, že se učitelé doslechli o problémech s jejich výukou od jiných kolegů z jiných škol. Jeden z učitelů dokonce zastával názor, nad kterým jsem dlouho potom přemýšlel a dokonce ve mně tento názor vyvolal obavy z toho, jak takový člověk může učit děti demokracii. Šlo o názor převládající v médiích a u některých politických stran (které na něm staví svoji volební taktiku), že imigranti (ekonomičtí i ostatní) jsou všichni teroristé a je třeba se před nimi a před jejich náboženstvím bránit i třeba se zbraní v ruce. Po dalších týdnech pozorování jsem naštěstí zjistil, že tento učitel (který má tři děti) takový radikální názor ve skutečnosti nemá, jen se nechal ovlivnit médii a jednotlivými osobami, které v nich vystupují.

tím, že nebudou vědět to, co by vědět měli, nebo udělají při rozhovoru „neodpustitelnou“ chybu. Mezi žáky se ovšem najdou výjimky, které tomuto odporují. Někteří žáci, kteří jsou považováni za problémové, mají zcela jiné hodnoty než většina ostatních. Podle slov jednoho učitele, který se osobně zná s rodiči problematické žákyně, neustále naráží na problém, který nemá řešení bez změny v jednání rodičů. „Ta holka ve škole neustále vyrušuje, na napomenutí nereaguje, na poznámku do žákovské knížky také nereaguje a ani rodiče ne. Nepomůže ani snížená známka z chování a další tresty. Všechny motivační postupy selhaly a já skutečně nevím, jak to vyřešit, když i rodiče před svými dětmi mluví o učitelích negativně a sprostě nás uráží.“

Domnívám se, že žáci na základní škole mají jen minimální motivaci k získávání vědomostí a dovedností, pokud nemají podporu ve svých rodičích. Často jsem od učitelů slýchával, jak si někteří rodiče přišli stěžovat na učitele při rodičovském sdružení. Rodičům se nelíbil styl výuky, známkování, zasedací pořádek, a další. Někteří rodiče dokonce šli přímo za vedením školy a neobtěžovali se řešit problémy s konkrétním učitelem.⁷² Přístup některých rodičů tedy zcela jistě nepodporuje výchovný a vzdělávací proces. Jeden vyučující řekl: „Většina lidí zde žijících nepochopila význam vzdělání a vzdělávání. Berou ho jen jako něco, co se musí povinně devět let odchodit a pak konečně začíná život.“

Velké množství žáků nemá jasný cíl, kterého chce dosáhnout. Pokud nějaký cíl žák má, pak je často nereálný, a to z pohledu nedostatečných vědomostí žáka. Žáci, kteří jsou již v posledním ročníku a již si v průběhu prvního pololetí prohlédli střední školu, na které by chtěli dál studovat, přicházejí za učiteli a sdělují jim, že na dané střední škole je vítali s otevřenou náručí a dokonce jim nevadilo, že mají špatné studijní výsledky. Žáci tak ještě před ukončením povinné školní docházky ztrácí

⁷² To byl i můj případ, kdy po prvních dvou měsících rodiče žáků šestých tříd zjistili, že jejich děti již nemají ve škole tak „pěkné“ známky jako měli na prvním stupni a vydali se to při rodičovském sdružení řešit. Nešli ovšem za mnou, šli přímo do ředitelny a tam si stěžovali na vše možné s cílem získat pro své dítě dobrou známku z matematiky nikoli dohodnout se a zkusit nalézt řešení zlepšení výukových problémů. Objevuje se zde problém s tím, že se většina lidí žijících v Nové Bystřici a okolí osobně znají a zejména se znají s ředitelkou školy. Z tohoto důvodu jdou raději přímo do ředitelny řešit problémy místo, aby zkusili najít řešení problému s konkrétním vyučujícím, u kterého má dítě problém.

motivaci ve svém vzdělávání. Zde opět narážíme na problém financování veřejného školství popsaného výše.

Díky soutěžím, zejména sportovním, se většina žáků však necítí odcizeně vůči škole, naopak je u nich patrný pocit sounáležitosti. Pokud spolu v rámci projektu soutěží jednotlivé třídy, stává se, že i ta nejtišší a nenápadná třída ve škole se rázem stane soutěživou a dominantní. Sounáležitost dětí s jejich školou dokládá i každoroční „akt“ vybírání absolventských triček, na který se těší někteří žáci již od šestých tříd. Žáci si z nabídky vyberou styl a slogan a objednají si trička, na které jsou schopni vybrat peníze téměř ihned a úplně sami (když učitelé vybírají na začátku školního roku na pracovní sešity, musejí doslova „dolovat“ z některých žáků finanční obnos několik měsíců-to ovšem často souvisí s nedostatkem financí v jejich rodinách) bez jakékoli pomoci učitelů. Dokonce jsou, jak jsem vypořizoval ve dvou devátých třídách, schopni spolupracovat bez zásadních problémů.

Sociální systém

Sociální systém školy je další bod, který je součástí celkového klimatu školy. Jedná se o dlouhodobě ustálené způsoby jednání všech aktérů školního prostředí, ale i statických záležitostí jako jsou veřejné dokumenty o škole (školní vzdělávací program, výroční zprávy, pravidla pro hodnocení žáků, apod.), které se snažím analyzovat v následující podkapitole.

Školní vzdělávací program (ŠVP) můžeme nalézt na webových stránkách školy a zároveň v tištěné podobě umístěné v budově školy vedle dveří do kanceláře ředitelky. Za celou dobu výzkumu jsem u žáků nezaznamenal zájem o tento dokument a ani většina rodičů tento dokument nevyhledává. Vypadá to, že ŠVP je spíše formální záležitost, která splňuje všechny nutné požadavky a podle níž se „oficiálně“ řídí výchova a vzdělávání. Název ŠVP zní „Škola pro život“. S tímto mottem se škola snaží vzdělávat a vychovávat své žáky, avšak při výzkumu jsem nezaznamenal větší snahu o přiblížení pojetí učiva budoucímu životu dětí (příčinou

může být i fakt, že většina učitelů neví, co je mottem školy a o obsahu ŠVP se mluví jen tehdy, pokud nastane nějaký problém).

Průměrný počet předmětů pro žáky druhého stupně je 17 předmětů, což může být zejména pro prospěchově slabší žáky důvod k frustraci, neboť pro žáky je velmi náročné udržet si dobrý průměr známek ze všech sedmnácti hodnocených předmětů. Zjistil jsem, že i z předmětů, jako jsou pracovní činnosti, výchova k občanství, výtvarná výchova a tělesná výchova, učitelé požadují od žáků nejen kvalitní práci v hodině, ale i jiný podklad pro hodnocení, kterým jsou různé formy testů a prověrek kde se ověřují zejména vědomosti žáků. Podle slov učitelů k této formě hodnocení museli přistoupit (původně hodnotili ne za vědomosti, ale zejména za snahu) z důvodu nekázně v hodinách, jejíž intenzita se zvyšovala od jejich nástupu do školy až doposud a zvyšuje se stále. Poslechněte slova učitelky s mnohaletou praxí: „Žáci musí být pod tlakem a musí mít nad sebou bič, aby v hodině pracovali, jinak je nic nenaučím!“

Důraz při vzdělávání je kladen na jazykovou přípravu (český jazyk, anglický jazyk a německý jazyk), matematiku a tělesnou výchovu spolu s výchovou ke zdraví. Jako příklad uvádím žáka osmé třídy, který má týdně čtyři hodiny matematiky a čtyři hodiny českého jazyka, dále pak musí absolvovat celkově pět hodin cizích jazyků (anglický a německý jazyk) a mimo ostatní méně dotované předměty ještě tři hodiny tělesné výchovy a vybírá si ze dvou povinně volitelných předmětů z nabídky sportovní výchova nebo předmět Počítače. Celkově tedy žáci mohou překvapivě docházet každý týden na čtyři hodiny sportovních aktivit což je stejný počet hodin, jako mají matematika a český jazyk.

Vraťme se však nyní ke školnímu vzdělávacímu programu. Na jeho titulní straně můžeme číst slogan: „Každý z nás může být v něčem úspěšný a uznávaný. Jen přijít na to v čem!“ Mimo tento optimisticky vyhlížející slogan se na dalších stránkách dozvídáme další, již konkrétnější informace o záměru tohoto dokumentu. Na stránce s nadpisem Preambule si můžeme povšimnout Aristotelových slov: „Kořeny starých stromů mohou být pro nás klíčem k vědomostem a náhledu na život.“ a následuje kratičký nejspíše autorský text: „Oblast, ve které se naše škola nachází, oplývá vzácnými historickými památkami a nabízí bezpočet přírodních krás, míst pro letní a zimní rekreaci. Je to rozmanitá krajina s mírně zvlněným terénem, s množstvím lesů,

rybníků a řek.“ Uprostřed stránky se objevuje vyústění: „ZDRAVÁ PŘÍRODA - ZDRAVÍ LIDÉ. VE ZDRAVÉM TĚLE ZDRAVÝ DUCH!“ Úvod ŠVP vzbuzuje snahu o „zdravé“ vzdělávání a sebevzdělávání v souladu s přírodou a klade důraz na ochranu kulturního a přírodního bohatství této oblasti.

Nynější ŠVP je již sedmou verzí. Poslední změny byly provedeny zejména na základě požadavků vyučujících, kteří chtěli upravit učební osnovy svých předmětů.⁷³ V dokumentu jsou mimo jiné jasně popsány všechny výchovné a výukové strategie, ty ovšem mají znovu formální charakter, každý učitel totiž řeší problémy na základě svých osvědčených strategií a stejným způsobem i vyučuje. Zajímavostí jsou průřezová témata, která jsou vyučována v rámci jednotlivých předmětů s tím, že každý učitel je povinen do třídní knihy barevně zapisovat zkratky jednotlivých průřezových témat, která v dané vyučovací hodině probírá. Tento systém se praktikuje na základě rozhodnutí vedení školy a většina učitelů se s ním sice sžila, avšak berou ho jako další formalitu a „papírování“. Přestože tento systém většině učitelů nevyhovuje, našla se vyučující, která mi sdělila, že jí to také otravuje, ale zároveň uznala, že při kontrolách české školní inspekce nikdy nebyl žádný problém.

V ŠVP je dále uveden způsob a formy hodnocení žáků v předmětech se zaměřením na rozvoj různých oblastí osobnosti žáka. Pod nadpisem Pravidla pro hodnocení žáků je uvedeno: „Ne pro školu, ale pro život se učíme!“, což vyvolává myšlenku, že nemusí být důležité hodnocení ve formě známek, ale ve skutečnosti jsou důležité vědomosti a dovednosti, které žák získá pro svůj život. Ovšem při výzkumu jsem se nsetkal s názorem rodičů, který by tuto myšlenku podporoval. Sledovat vzdělávání svého dítěte je mnohem jednodušší pomocí klasifikačních stupňů, než zkoumat, jak dítě dané školní látce rozumí. Zdá se, že rodiče se zaměřují zejména na to, aby jejich děti měli zejména dobré známky, tedy dávají přednost kvantitě před kvalitou. Podle slov většiny učitelů přichází většina rodičů do školy za účelem diskuze o výsledcích vzdělávání svého dítěte až ve chvíli, kdy dítě přinese ze školy domů špatné známky nebo dokonce ve chvíli, kdy mu hrozí, že bude muset opakovat ročník. Ve škole funguje pravidlo, že pokud žák nespívá, na nápravě se

⁷³ Když se na pedagogické radě probíraly změny v ŠVP, většina učitelů nedávala pozor, brali tento dokument jako něco formálního. Dokonce změny, které byly provedeny, nebyly vůbec zásadní a v podstatě ani nemusely být provedeny, neboť se jednalo o přesun tematického celku v rámci jednoho ročníku do období letních měsíců z důvodu kvalitnější výuky přírodopisu.

nejvíc musí podílet učitel formou individuálního či skupinového doučování a individuálního přístupu a až poté, co učitel nabídne všechny prostředky, jak žákovi pomoci, musí „se začít snažit“ i žák. Z praxe jsem zjistil, že učitelé jsou pod obrovským tlakem, protože vina za školní neúspěchy většinou padá nejprve na učitele a žáci si neúspěch často nevykládají jako vlastní selhání, ale spíše si to vysvětlují, jako příliš „tvrdé“ známkování nebo příliš obtížné úlohy a otázky nebo neúspěch omlouvají nedostatkem času na přípravu. Často se stává, že někteří žáci před zkoušením či prověrkou smlouvají s učitelem o tom, že jim nebylo předem nic řečeno a proto se nepřipravili.⁷⁴

Obecně lze říci, že program vzdělávání žáků ve škole je smysluplný a využívá možností tvorby vlastního vzdělávacího programu, který by měl být sestavován „na míru“ dané škole. Jeho realizace však naráží na mnoho problémů spojených s přístupem žáků a jejich rodičů.

Škola se mimo jiné snaží rozvíjet klíčové kompetence žáků prostřednictvím výuky v jednotlivých předmětech a také v rámci celoškolských projektů a jen ve školním roce 2017/2018 byly uskutečněny už dva projekty s názvy Den jazyků a Den zdraví. Na organizaci projektů se vždy kromě vedoucího z řad učitelů podílí všichni učitelé, které tato práce baví. To dokládá zjištění, že hlavním tématem diskuzí několik dní před konáním projektů o přestávkách ve sborovnách jsou organizační záležitosti, náhle jdou stranou veškeré osobní záležitosti, které učitelé jinak ve sborovnách probírají. Většina učitelů produkuje vlastní iniciativou skvělé a důkladně

⁷⁴ Smlouvání se pro některé učitele stává denním chlebem. A nejen to musí někteří učitelé podstupovat. Následující zápis z deníku ukazuje, jaký vztah ke škole a zejména k učitelům mohou mít někteří rodiče.

„Jezdím autobusem ráno z Hradce. Jeden z řidičů, který mě a několik dalších učitelek vozí do práce, je tak nepříjemný, že mám vždy pocit, jako bych mu něco udělal a přemýšlím, zda jeho syn, kterého učím, zrovna nedostal špatnou známku. Řidič zásadně učitele nezdraví a jeho syn je právě ten typ žáka, který všechny učitele chytá za slovo a snaží se rýpat v každé větě, která může mít jen trochu jiný význam. Dnes se stalo to, že učitelka, která obvykle vystupuje se mnou, si spletla zastávku, kde chce vystoupit a jela „načerno“ o zastávku dál až do města (přestože je jízdenka za stejnou cenu na obě zastávky). Řidič to ihned samozřejmě komentoval.“ O několik týdnů později se řidič znovu projevil. „Nepříjemný řidič každou jízdu učitelky komentuje a dělá si z ní srandu. Dnes přišla do autobusu s ovázaným prstem u ruky a řidič to komentoval slovy, že už jí konečně někdo ty prsty zpřerážel! Kde se bere ta nenávist?“

připravené aktivity, které někteří žáci oceňují a učitelé si skutečně zaslouží velký obdiv za tuto činnost už jen kvůli velkému úsilí a času, který tomu věnují. Projekty jsou často oficiální pro celé město a vystupují na nich i zástupci města Nová Bystřice, čímž ovšem v podvědomí veřejnosti často zůstává vzpomínka na projekt jako na akci pořádanou městem, jak dokládá rozhovor s jednou učitelkou, která pravidelně organizuje Den zdraví.

Mimo celoškolské projekty existuje i mezinárodní spolupráce školy s rakouskou školou, která je pochopitelná z důvodu geografického umístění školy ležící téměř na hranicích s Rakouskem. V rámci spolupráce jde zejména o zdokonalení žáků v jazykových dovednostech a podle vedení školy si takovou spolupráci chválí nejen žáci a učitelé, ale i jejich rodiče. Před výzkumem jsem se ovšem domníval, že mezinárodní spolupráce školy bude intenzivnější, a to právě z důvodu blízkosti hranic s Rakouskem, avšak nepotvrdilo se, co jsem očekával, neboť tento projekt se týká jen prvních až čtvrtých ročníků a na druhém stupni takový projekt vůbec neexistuje.

V rámci prevence rizikového chování existuje dokument, který lze také nalézt na webových stránkách školy. V nynější době jsou jednotlivá témata prevence zařazena do učebních osnov jednotlivých předmětů, přičemž na realizaci některých témat se podílí i neziskové organizace, které posílají do školy své pracovníky a ti v rámci seminářů předávají žákům znalosti k dané problematice. Tuto spolupráci učitelé hodnotí jako kladnou, avšak stěžují si na příliš mnoho takových a podobných aktivit a na přílišnou přítomnost pracovníků těchto organizací ve škole při řešení třídních problémů.

Na škole dále fungují i další projekty jiného typu, které jsou dotovány z fondů Evropské unie. Jedná se o projekty financované z Regionálního operačního programu (ROP Jihozápad) a podpořených z Evropského fondu pro regionální rozvoj.⁷⁵ Projekt s názvem Modernizace vybavení na základní škole Nová Bystřice se zasloužil o získání moderního vybavení a bylo díky němu získáno několik interaktivních tabulí, nábytek do tříd a byla plně vybavena počítačová a jazyková učebna. Je zřejmé, že projekty přinášejí do školy tolik potřebné peníze, které slouží k modernizaci školy a

⁷⁵ Projekty školy. *Základní škola a mateřská škola Nová Bystřice* [online]. [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <http://zs.novabystrice.cz/cs/section-107/1/o-projektech.html>

k dalšímu vzdělávání učitelů, což je považováno učiteli za přínosné. Díky finančním prostředkům je ZŠ v Nové Bystřici ve srovnání s okolím jediná ze škol, která používá moderní technologie ve výuce ve všech třídách, ve všech třídách se totiž nachází interaktivní tabule.

Přestože se zdá, že škola je moderní a je skvěle připravena pro výuku ve 21. století, existuje zde problém, totiž že učitelé nevyužívají moderní technologie správně tak, aby výukový proces s moderními technologiemi měl na žáky dobrý vliv. Uvedený problém je popsán výše, nyní se pokusím popsat problém s internetem ve škole. Díky umístění a výšce budovy školy využívá škola zdarma internet od poskytovatele internetových služeb výměnou za to, že na střeše budovy školy je umístěna technika poskytovatele. Rychlost přenosu dat ovšem nedokáže zajistit kvalitní chod všech zařízení ve škole. Jedná se o to, že při práci ve dvou počítačových učebnách a používání interaktivních učebnic v každé třídě dochází k přetížení a rychlost přenosu dat se razantně snižuje do takové míry, že mnohdy nelze výuku provádět. Tento problém doposud nebyl řešen, přestože na něj bylo upozorňováno a bylo tomu tak proto, že minulé vedení školy nebylo přístupné zkvalitnění údajně z důvodu nedostatku financí, nynější vedení se zdá být návrhu více nakloněno, ale zatím existují důležitější problémy. Vzhledem k tomu, že ve škole pracuje pouze jediný učitel informačních technologií a není zřízena funkce správce školní sítě, je tento problém upozadován a učitelé se uchylují ke konstatování, že tento problém je na škole něco běžného a nedá se s tím nic dělat.

Nové vedení školy se přesto podle učitelů chová mnohem přístupněji požadavkům učitelů a žáků. Vztah vedení s učiteli se zdá být v mnoha ohledech harmonický, učitelský sbor je dobrý tým a vedení školy respektuje individuální kvality jednotlivých učitelů a zároveň učitelé respektují vedení a chápou kroky, které vedení činí, za předpokladu, že je jim vše srozumitelně vysvětleno.

V průběhu školního roku se celý pedagogický sbor setkává na několika formálních radách, dále pak při školeních a také při mimoškolních akcích (posezení, společný výlet). Poslední uvedené setkávání jistě dost podporuje kvalitní vztahy mezi pedagogy jak na pracovišti, tak mimo něj. Učitelé se totiž poznávají jinak než „profesně“, což má za následek vytváření pevných přátelství. Posezení v restauraci při příležitosti oslavy Dne učitelů, Vánoc, životních jubileí apod. je vždy příjemné a

to hlavně kvůli tomu, že útrata je do určité výše hrazena z prostředků FKSP (fondu sociálních a kulturních potřeb). Z tohoto fondu si nově může každý učitel vybrat příspěvek na rekreaci, zdravotní rehabilitaci apod., což při minulém vedení nebylo možné. K posezení v restauraci je ještě důležité říci, že při setkáních dochází k tomu, že se vytvoří skupinky podle sociální hierarchie a druhu pracoviště, které spolu následně komunikují u jednoho stolu, tedy sedí spolu učitelé druhého stupně, u dalšího stolu sedí učitelé prvního stupně, pak učitelé předškolního vzdělávání a nakonec provozní zaměstnanci. Přesto mezi učiteli a provozními zaměstnanci není velkých sporů a během běžného pracovního dne spolu komunikují bez překážek.

Co se týká pohledu učitelů na vedení školy je potřeba zmínit pocit určité míry „poslušnosti“ zřizovateli školy, kterým je město Nová Bystřice. Někteří učitelé totiž očekávali nějaké pozitivní změny vyplývající ze změny ředitele a následně zjistili, že razantnější změna se nekonala. Podle většiny učitelů jde vše tzv. „ve starých šlépějích“ a já to dokládám konkrétním příkladem, který vykresluje tento vztah: Škola má již delší dobu problémy s nalezením nových učitelů, kteří by nahradili učitele odcházející do penze, zejména učitele matematiky. Do minulého školního roku 2016/2017 na škole učili tři učitelé matematiky, z nichž dva byli důchodového věku, a jednomu učiteli do tohoto věku zbývá jen několik málo let. Jedna učitelka matematiky toho času na mateřské dovolené se vrací do pracovního procesu až ve školním roce 2018/2019 a velký problém pro školu by byl, kdyby se do práce z nějakého důvodu nevrátila a škola by musela zajišťovat výuku matematiky učiteli bez aproby, nebo dokonce spojovat třídy. Při rozhovoru s vedením školy jsem se dozvěděl, že zastupitelstvo nehodlá podporovat nové učitele jiným způsobem než tím, že jim nabídne služební byt k pronájmu, avšak některé školy při hledání učitelů uvádějí např. i náborové příspěvky. V případě Nové Bystřice mnoho učitelů denně dojíždí z Jindřichova Hradce a město by mohlo dojíždějící učitele podporovat finančním příspěvkem na dojíždění. Ani jednu formu podpory učitelů by podle slov vedení školy zastupitelstvo města nepřijalo. Podle něj je důležitější rozvoj a provoz města po stránce „hmotné“, tedy infrastruktury, kanalizace, pořádku apod.

Učitelé mají možnost navštívit vedení školy ve vyhrazených konzultačních hodinách⁷⁶, popřípadě i kdykoli v týdnu a řešit organizační záležitosti. Rozhodování o chodu školy je v rukou vedení školy a zřizovatele, případné připomínky jsou brány v potaz, avšak často nemají příliš váhu. Komunikace mezi vedením a učiteli probíhá osobně formou náhlých návštěv⁷⁷ vedení školy ve sborovnách učitelů nebo při domluvených hospitacích. Ředitelka školy vydává každý měsíc plán práce na daný kalendářní měsíc, ve kterém uvádí všechny aktivity, které se budou konat, ale plán je dost nepřehledný, neboť různé aktivity nejsou seřazeny podle data, ale namátkou. Nikdy však není žádný učitel překvapen z toho, co se bude dít, neboť všechno je předem projednáno s konkrétními vyučujícími, kterých se daná aktivita týká. Třídnické povinnosti, tedy vedení záznamů o žácích, třídních knihách a dalších, jsou vyžadovány ke kontrole, na což upozorňuje zástupkyně krátkou zprávou (umístěnou na nástěnce v každé sborovně) o povinnosti dodat ke kontrole některé pracovní složky, přičemž je vždy kladen důraz na přesný datum a čas, do kdy je nutné nejpozději dokumenty odevzdat. Často se však stává, že učitelé zjistí na poslední chvíli, co mají splnit a díky své výuce nestihnou splnit požadavek, a to vyvolává mírné spory mezi zástupkyní a učiteli.

Komunikace učitele s žáky probíhá převážně formou osobního kontaktu během výuky či individuálně o přestávkách. Malé množství žáků a učitelů komunikuje internetovou korespondencí, častá je však komunikace přes mobilní telefon, a to i formou SMS. Omluvenky žáků jsou řešeny striktně a ihned, stejně tak neomluvená

⁷⁶ Konzultační hodiny jsou stanoveny ředitelkou na středu od 14:00 do 16:00, neboť v tento jediný den v týdnu nemá žádná třída odpolední vyučování. Ředitelka má však u dveří do své kanceláře vyvěšený svůj rozvrh, takže každý za ní může přijít, pokud zrovna neučí. U zástupkyně žádný rozvrh nevisí, takže se stává, že ji učitelé marně shánějí třeba i celé dopoledne.

⁷⁷ Takové návštěvy jsou velmi časté (třeba i každou hodinu) a velmi nepříjemné. Učitelé musí odučit hodiny své přímé pedagogické činnosti a se zbytkem pracovního týdne si hospodaří sami, jak uznají za vhodné. Stává se, že učitelé, kteří mají odpolední vyučování a dopoledne kupříkladu tři hodiny po sobě neučí, snaží se tento čas využít jinak než opravováním sešitů nebo přípravou na hodiny, tedy vyřizují si osobní telefonáty k lékařům, hledají na internetu informace, vyřizují mailovou korespondenci apod. Všechny tyto činnosti jsou intimní a jsou považovány za nepatřičné v pracovním prostředí. Ředitelka, která náhle „vlétne“ do sborovny a uvidí, že učitel dělá některou z těchto činností, si ihned pomyslí, že učitel nepracuje a vzhledem k tomu, že rozhoduje o odměnách, může to brát jako podklad. Učitelé zde skutečně nemají soukromí a jsou pod neustálým dohledem.

absence žáků je ihned řešena s rodiči. Při rekonstrukci sboroven byly instalovány nové školní pevné telefonní linky, kterých již nyní učitelé využívají a jsou s nimi spokojeni, neboť již nemusí pro každý telefonát s rodiči použít jeden ze dvou telefonů umístěných v kancelářích ředitele a zástupce ředitele nebo svůj vlastní mobil.

Ve výroční zprávě je napsáno, že šikana žáků se ve škole téměř nevyskytuje a pokud ano, je řešena okamžitě, což můžu potvrdit na základě pozorování celého dne ve škole a také mohu potvrdit, že nedochází ani k šikaně zaměstnanců či vedení školy. Avšak žáci si často stěžují na náročnost většiny učitelů a někdy mluví i o „neoprávněném“ jednání, jak tomu bylo například v situaci, kdy třídní učitel, který byl frustrovaný z požadavků školy, již ho nenaplňovala práce třídního učitele, se rozčilil a řešil nepořádek žáků v lavicích vyhazováním těchto věcí na zem. Po domluvě učitele s vedením školy byl učitel nahrazen jiným učitelem v pozici učitele třídního.

Ve škole dochází k určitým nejasnostem v komunikaci mezi žáky a učiteli. Příkladem je otázka žáků, zda mohou o přestávkách používat interaktivní tabule, přičemž někteří učitelé chodící na dozor tvrdili, že nesmějí, jiní říkali, že mohou. Problém se vyhroutil ve chvíli, kdy se jedna z tabulí poškodila a hledala se odpovědná osoba. Jelikož vedení školy uznalo, že podmínky užívání nejsou nikde napsány, bylo žákům oznámeno, že mohou používat tabuli se souhlasem učitele a jen za jeho přítomnosti, což bohužel žáci nerespektují a i nadále jednají v rozporu s tímto rozhodnutím.

V komunikaci žáků s učiteli existuje problém spočívající v neustálé nekázní některých žáků, která podle učitelů pramení z rodinného zázemí dětí. Stává se, že učitel žáka nadchne pro nějakou činnost v rámci výuky a žák skutečně pracuje a činnost ho v tu chvíli naplňuje a učitel má tak pocit, že je úspěšný při svém působení na žáka. Žákům však stačí být jediný den doma a další den jejich přístup v tom stejném předmětu je beze změn, žáci jsou totiž znovu bez motivace k učení a mají potřebu upoutávat na sebe pozornost ostatních žáků. Je pochopitelné, že učitel je tímto koloběhem negativního přístupu žáků frustrován a já se domnívám se, že i na základě těchto zkušeností se u učitelů může vytvářet tzv. syndrom vyhoření. Příznaky tohoto syndromu se totiž skutečně u některých učitelů ve zkoumané škole

objevují a tito učitelé to netají. Avšak s tímto, podle slov psychologů, vážným problémem se ve škole nepracuje. Každý učitel se s ním snaží pracovat pouze sám nebo s pomocí své rodiny a jedna učitelka dokonce přiznala: „Když přijedu v pátek z práce domů, tak všichni vědí, že na mě nesmějí aspoň dvě hodiny mluvit. Potřebuji naprosté ticho, abych se srovnala, ale někdy mi nepomůže ani odreagování se u televize, když sleduji biatlon.“ Na učitelovu psychiku skutečně působí obrovský tlak nejen ze strany pracovních povinností, ale i ze strany rodičů a zejména společnosti. Učitelé často glosují své zážitky ze setkání se svými přáteli. Laická veřejnost má o učitelích představu, která je utvářena zejména médií, která informují často o kontroverzních tématech týkajících se učitelské profese. Takovým tématem může být například zvyšování platů učitelů, kdy veřejnost může mít mylnou představu, že učitelé jsou za svoji práci skvěle ohodnoceni. Dokonce jsem se setkal při rozhovorech s názory, že učitelé příliš nepracují (mají krátkou pracovní dobu), jejich práci by zvládl kdokoli a konečně, že učitelé na prvním stupni základních škol ke své práci vůbec nepotřebují vysokoškolské vzdělání. Tento problém shrnuji slovy řečníka z jedné přednášky na pedagogické fakultě, při které přednášel nikoli akademický pracovník, ale člověk z praxe (učitel): „Školství je zvláštní oblast, která je neustále měněna a diskutována, neboť každý člověk systémem školství prošel a každý na něj má tedy svůj pohled. Každý také ví nejlépe, jak by školství mělo fungovat.“

Žáci se zapojují do školních aktivit nejčastěji ve formě „soutěžících aktérů“ a méně často jako organizátoři, přičemž mluvíme nejčastěji o sportovních aktivitách a školních soutěžích. Od školního roku 2017/2018 vznikl na základě myšlenky nového vedení školy tzv. školní parlament, ve kterém mohou žáci vyjádřit svůj názor na dění ve škole a na to, kam se škola ubírá nebo ubírat má, mají možnost řešit na této „vyšší“ úrovni problémy a požadavky přímo s vedením školy.

Název školní parlament v nás evokuje myšlenku toho, že žáci mohou rozhodovat. Z tohoto důvodu byli také navrženi zástupci tříd demokraticky zvoleni do tohoto školního orgánu, avšak jakmile aktuální téma parlamentu dospělo ke školnímu rádu, žáci začali brát tuto jejich aktivitu jako něco, co dělají navíc a spíše se distancovali od úkolů, které dostali. Většina žáků tedy nepochopila princip parlamentu jako instituce, která slouží k diskuzi s podloženými názory a myšlenkami, žáci totiž nejraději diskutovali, ale nedokázali si své argumenty podložit. Z toho důvodu školní

parlament jako demokratický princip ve škole selhává a obecně je to bráno, jako aktivita navíc. Dokonce i někteří učitelé se na tento způsob vyjadřování názorů žáků dívají skepticky. Potvrzují to slova jedné učitelky: „Stejně dojde k tomu, že najednou nebude co řešit a bude se to muset rozpustit.“, nebo další věta: „Nemyslím, že je to dobrý nápad, rozvíjí se tím spíše udavačství a stěžování si, než principy demokracie.“

Ve škole také již několik let funguje „projekt“, kdy žáci posledních ročníků s pomocí učitelů píší své vlastní absolventské práce, které na konci školního roku obhajují před komisí složenou z učitelů. Tento „rituál“ má sloužit nejen k získání určitých kompetencí, ale také je to jakýsi „přechodový rituál“, kterým musí projít každý mladý člověk, pokud se chce posunout v pomyslné vzdělanostní a společenské hierarchii výš, a to alespoň na území Nové Bystřice. Někteří žáci považují tvorbu absolventských prací za zbytečnou, což dokazuje fakt, že zástupci tříd ve školním parlamentu se je snažili zrušit. Většina žáků spíše nechápe, proč mají psát nějaký text a učit se pracovat s literaturou. Žáci však přistupují k této povinnosti, jako k činnosti, kde mohou vyjádřit to, co je zajímavé, v čem jsou dobří a zejména se těší na pocit, který získají po obhajobě práce. Podle učitelů je to pro některé žáky vrchol jejich vzdělávací kariéry, kdy se takoví žáci na obhajobu dokážou i společensky upravit a berou ji skutečně vážně. Pravdou je, že jde i o další zátěž pro učitele, kteří musí vést, konzultovat a následně hodnotit několik prací současně. Avšak každý žák, který se jen trochu snaží, může zažít úspěch, a to dokonce před všemi učiteli a celou svojí třídou. Pokud nemluvíme o kompetencích, jejichž získání je sporné, vytváří se u žáků silná motivace, kterou mohou směřovat do dalšího studia na střední škole.

Při rozhovorech s provozními zaměstnanci jsem se dozvěděl, že jsou mnohem méně kontrolováni než učitelé samotní. Jejich nadřízení, tedy školník a vedoucí školní jídelny, je příliš nekontrolují a ani „jim nemluví“ do jejich práce. Až na finanční ohodnocení jsou tyto pracovníci spokojeni. Jejich profesní výkony z pohledu žáků a učitelů však nejsou příliš kvalitní, zejména tomu tak je u kuchařek. A s tím souvisí další problém, kterým je školní jídelna. Učitelé si často stěžují na složení obědů. Přestože každý strávník má možnost vybrat si každý den z nabídky dvou jídel, často jsou v nabídce jídla, která obsahují stejné ingredience. Například se často objevuje nabídka dvou masných jídel, což někteří učitelé (tělocvikáři zaměřující se na zdravou výživu) nemohou přejít bez významné diskuze a kritikou vedoucí jídelny. V jídelně také neexistuje nabídka dietního jídelníčku, pouze jsou popsány všechny

pokrmu podle jejich složení a obsahu jednotlivých alergenů. Zlepšení nepomohlo ani to, že před několika lety proběhla celková rekonstrukce školní jídelny, zejména jejího vybavení, avšak podle slov učitelů zůstává vaření na stejné špatné úrovni. Většina učitelů se přesto stravuje ve školní jídelně a jen dva si ohřívají pokrmy z domova ve školní kuchyňce. Personál jídelny je přes všechnu hanu milý a přívětivý. Nestává se, že by si kuchařky stěžovaly na žáky a jejich chování, nemají důvod, neboť žáci se chovají většinou disciplinovaně. Odměnou za disciplinovanost jim bylo splnění jejich požadavku na přidání pizzy do jídelníčku. Je vidět snaha žáků o zpříjemnění polední pauzy tím, že budou jíst to, co jim chutná. Pro žáky a učitele je totiž pauza na oběd velmi důležitý bod pracovního dne. Toto tvrzení dokazuje ironická poznámka jedné učitelky: „Oběd, to je jediné světlé místo v naší práci.“

Nejen v jídelně a školní kuchyňce je možné vařit. Po rekonstrukci sboroven se v každé z nich objevil kuchyňský kout a kávovar, čímž se zlepšila kvalita pracovního prostředí učitelů a učitelé tedy nemusí chodit na obědy, které některým nechutnají a mohou si obědy ohřívát přímo ve sborovně. Na tuto však učitelé čekali téměř dvacet let, neboť zřizovatel uvolnil peníze na rekonstrukce až nyní. Každý učitel má také díky rekonstrukci svůj stůl s šuplíky a svoji zamykatelnou skříň. Paradoxem ovšem je, že nové vybavení sboroven nepodporuje myšlenku většího soukromí, naopak se zmenšil pracovní prostor.

Kultura

Poslední popisovanou složkou klimatu školy je její **kultura**. Jak je již uvedeno výše, učitelé pro žáky vytvářejí projekty různého druhu a také se snaží oživovat výuku různými novými přístupy a výuku zpříjemňovat hrami, diskuzemi apod. Obecně lze říci, že učitelé jsou velmi ochotní pro žáky cokoliv udělat, ale zároveň se u nich objevuje pocit nedostatečného ohodnocení a zpětné vazby. Nyní nemluvíme o finančním ohodnocení, ale spíše o pouhém poděkování učitelům za jejich snahu ze strany žáků. Žáci si téměř vůbec neuvědomují, že způsob výuky závisí zejména na přístupu učitele. Pokud se učitel snaží oživit vyučování, žáci to okamžitě považují za

příležitost k upoutávání pozornosti a využívají toho ke svým zájmům. Učitelé jsou v myšlenkách už často skeptičtí při plánování hodin, které mají být jiné než klasické, avšak někteří učitelé se snaží výuku inovovat a zpřístupnit žákům, i přes svůj odmítavý názor na „oživování“ výuky. Jedinou zpětnovazební a příjemnou informací jsou situace, které si učitelé často připomínají a které v nich vyvolávají opakovaně příjemné naplňující pocity. Jde o situace, kdy za učitelem přijde žák, který studuje již na střední škole či dokonce na škole vysoké a upřímně děkuje učiteli za to, jak ho v daném oboru dobře připravil. Takových zkušeností mají však učitelé málo pravděpodobně proto, že k tomu, aby žák poděkoval svému učiteli, který na něho byl často velmi přísný, je zapotřebí hlubšího přemýšlení o sobě samém, což jistě nedokáže každý člověk natož člověk mladý v období dospívání.

Žáci mají převážně mylný pocit, že mají svůj život naprosto pod kontrolou a že vědí přesně, kam směřují. Školu berou převážně jako instituci, kterou museli projít jejich rodiče, a tedy jí projdou i oni. Pokud nemají žáci od rodičů vštěpováno, že se ve škole mohou naučit spoustu užitečných a zajímavých věcí, sami si to neuvědomují. Při rozhovorech s žáky byly zřetelné kvalitativní rozdíly v přístupu ke škole, což dokládá záznam z rozhovoru s žákyní, která se díky své matce ve škole velmi snaží a její motivací je být úspěšná navenek (a ona skutečně úspěšná je, ale jiným způsobem než druhý žák). Druhý žák se příliš nesnaží, nepotřebuje mít výborné známky, ale učení ho baví a jeho motivací je potřeba, něco se dozvědět sám pro sebe. Pokud dojde k neúspěchu, žáci většinou nemají potřebu se zlepšovat ve stejném směru, v němž prožili neúspěch, ale snaží se spíše vylepšit si celkové hodnocení při další možnosti (při dalším testu). Není vidět, že by žáci chtěli být dobří v daném tématu, ale jde jim spíše o známku, kterou získají. Na to navazuje problém s aplikovatelností učiva, kdy se žáci občas ptají učitelů, jak využijí v životě probíranou látku a dokonce sami tvrdí, že danou látku zcela jistě nevyužijí. Učitelé obtížně odpovídají, neboť musí odpověď přizpůsobit vývojovému stupni žáků. Pozitivní na tomto je, že o svém vzdělávání žáci alespoň přemýšlejí.

Učitelé se snaží také důsledně věnovat žákům s různými priznanými podpůrnými opatřeními, přičemž každá třída má několik takových žáků. Příprava na každou vyučovací hodinu je tak velmi náročná a učitelé by určitě přivítali pomoc formou většího množství asistentů pedagoga. Zároveň se však někteří učitelé těchto asistentů obávají, což dokládá reálná situace, kdy učitelka měla v osmé třídě asistentku, která

měla nejvyšší dosažené vzdělání základní. Učitelka s asistentkou byly domluveny, že učivo bude asistentka vždy vysvětlovat žákovi individuálně a učitelka se bude věnovat ostatním žákům ve třídě.⁷⁸ Stalo se ovšem to, že učitelka musela nakonec vysvětlovat látku nejprve asistentce a ta ji pak předávala žákovi.

Škola dobře spolupracuje s poradenskými centry, ale občas se stává, že vyučující nesouhlasí s doporučením poradenské služby (u výchovného poradce se to stává pravidelně), popřípadě je realizace doporučení velmi obtížná. V takových situacích si učitelé skutečně musí pomoci zcela sami nebo se poradí s ostatními učiteli a najdou vhodné řešení (celý pedagogický sbor funguje jako tým, žádný učitel se nebojí požádat o radu jiného).

Organizace výuky probíhá převážně formou frontální výuky, ale často jsou zařazovány úkoly a práce s jinými formami, např. skupinová práce, týmová výuka a individuální výuka. Celoškolní myšlenka je taková, že žáci by se měli učit spolupracovat nikoli soutěžit mezi sebou. Realizace této myšlenky je ovšem náročná a u žáků je soutěživost více motivující než spolupráce (tuto myšlenku však nezastávají všichni učitelé, je to zejména nápad vedení školy).

Učitelé a vedení školy očekává od žáků, že budou splňovat všechny školní požadavky a na konci povinné školní docházky budou mít rozvinuty klíčové kompetence. Od žáků se dále očekává, že budou poslušní a nebudou odporovat učitelům a vždy se očekává, že alespoň někteří žáci se umístí v okresních a krajských kolech soutěží a budou tedy dobře reprezentovat školu. Učitelé však nemají příliš vysoká očekávání týkající se školní výkonnosti u všech žáků jako celku, neboť znají socioekonomické podmínky tamních žáků a uvědomují si, že všichni žáci nemohou dosáhnout větších úspěchů. Avšak učitelé se snaží s žáky pracovat a rozvíjet v nich to, na co mají konkrétní jedinci skutečně nadání.

⁷⁸ Podle myšlenky inkluzivního vzdělávání je taková domluva chybná, neboť asistent pedagoga (už podle pojmenování) nemá asistovat a učit žáka, ale skutečně má pomáhat učiteli. To znamená, že například po skončení výkladu nové látky učitelkou přechází učitelka k žákovi s podpůrnými opatřeními a vysvětluje mu látku znovu (vhodnější a přístupnější formou k žákovi) a asistentka pedagoga v tu chvíli dohlíží na žáky a například jim zadává další domluvenou samostatnou práci k procvičování učiva.

Většina učitelů špatně pochopila význam asistentů pedagoga, což je možná důvod obav o jejich umístění na školách.

Vedení školy očekává zejména dobrou reprezentaci školy a konkrétně od učitelů očekává vedení školy, že bude kvalitně a rychle plnit svoji „kancelářskou“ práci a důsledně plnit práci pedagogickou. Vedení školy se snaží zlepšovat kvalitu výuky a práci s žáky formou mnoha nákupů tištěných materiálů, školení a hospitací přímo v hodinách, například se klade velký důraz na zkvalitňování třídních kolektivů formou třídnických hodin, které by mělo probíhat každý měsíc (učitelé se snaží dodržovat každoměsíční konání třídnických hodin, ale spíše kvůli povinnosti než kvůli vlastnímu zájmu - nepřikládají třídnickým hodinám větší význam).⁷⁹ Většina žáků však tuto činnost nevíta a důvodem může být také nechuť žáků docházet do školy v sedm hodin ráno nebo v ní zůstat v odpoledních hodinách z důvodu konání třídnické hodiny.

V rámci hospitační činnosti má každý učitel možnost přizvat do svých hodin vedení školy a podívat se tak na svoji výuku z jiné strany (ovšem tím se ředitelka a zástupkyně pasovaly do rolí ideálních pedagogů, kteří mohou radit ostatním, často i zkušenějším učitelům). Dobrovolná forma je využívána spíše pro třídnické hodiny, ale do běžných hodin chodí vedení školy na hospitace pravidelně. Celá hodina je vždy důkladně analyzována a v závěru je uvedeno „doporučení“⁸⁰ další práce s žáky. Mírný stres, který učitelé pociťují před plánovanou hospitací, se prohlubuje na konci hodiny a před vstupem do ředitelny. Přes všechna negativa učitelé berou hospitace jako důležitý prvek v jejich práci, uvědomují si kladné stránky zpětné vazby.

Při výuce je vždy u všech učitelů kladen důraz na pochopení učiva a zejména na kázeň ve třídě (kázeň je pro všechny učitele velmi důležitá nejen kvůli lepšímu

⁷⁹ To, že učitelé nepřikládají větší význam některým činnostem, je zapříčiněno tím, že vedení školy (ředitelka a zástupkyně) to v podstatě nařizuje (nařízení je však vždy nazváno jako „doporučení“), neboť ředitelka se zástupkyně absolvovaly kurz s touto tematikou a jsou o nutnosti třídnických hodin přesvědčeny. Učitelé však kurz neabsolvovali a ani jim nebyly pořádně vysvětleny kladné stránky. Takovým způsobem jsou realizovány i další činnosti ve škole: systém zastupování, zápisy do třídních knih, řešení kázeňských problémů, a další.

⁸⁰ Sám jsem narazil na začátku školního roku na problém, když mi po hospitaci bylo „doporučeno“, že mám místo tištěných poznámek zařadit do výuky běžné sešity, do kterých si budou žáci zapisovat poznámky. Doporučení však mělo formu „příkazu“, přičemž byla stanovena lhůta, dokdy je výměna nutná a sešity byly následně kontrolovány. I ostatní učitelé si často stěžují na přílišné rozhodování a kontrolování vedením školy a někdy se stává, že jejich názor na výchovné problémy žáků jsou zcela odlišné (opačné) od názorů vedení školy, zejména zástupkyně.

porozumění učivu, ale také kvůli pracovnímu prostředí učitele - příliš mnoho dětského mluvení a řevu několik hodin denně je pro učitele vyčerpávající). Učitelé často říkají, že je sice skvělé mít spoustu výborných metod a postupů výuky (tyto metody jsou učitelům předhazovány vedením školy), ale základním předpokladem je kázeň ve třídě. Pokud ve třídě není klid, dopad výuky na žáka se snižuje, i proto se všichni učitelé snaží sjednat si pořádek, a to i za cenu dlouhodobého „boje“ s žáky a jejich rodiči. Rodiče totiž často věří více svým dětem, než poznámkám v jejich žákovských knížkách⁸¹ a učitelé pak často musejí prokazovat vinu žáků před jejich rodiči. Stává se také, že někteří žáci před rodiči tají své špatné známky tím, že je v žákovské knížce mažou a přepisují lepšími. Řešením takového problému by bylo (podle mnoha živých diskuzí mezi učiteli) zřízení elektronických žákovských knížek, které ovšem již před dvěma lety byly navrženy, ale rodiče návrh nepodpořili,⁸² takže zůstává snaha vychovávat žáky k tomu, že žákovská knížka je oficiální dokument, který nesmí nikdo ničit.

V souvislosti s hodnocením žáků je dále vhodné zmínit se o nízkém počtu žáků prospívajících s vyznamenáním. Ostatní žáci pouze prospívají a někteří žáci skutečně neprospívají (ve smyslu toho, že mají jen mizivé znalosti), avšak počet neprospívajících žáků se zpravidla nedozvíme z oficiálních zdrojů, nýbrž musíme mluvit s učiteli a ptát se jich na počty žáků, kteří (podle vyučujících) nemají znalosti na takové úrovni, aby pokročili do dalšího ročníku. Učitelé si stěžují na řešení situací, ve kterých hodnotí žáka nedostatečnou a vedení školy je od toho odrazuje.

⁸¹ Příkladem je záznam monologu jednoho učitele mluvícího k ostatním učitelům ve sborovně: „... tak jsem jí (matce žačky) na rodičáku říkal, co její „milá“ dcera provedla, že bez omluvy přichází do hodin pozdě a pak jí vidíme, jak kouří vedle školy (na místě, kde podle školního řádu už nejsou žáci postihnutelní školou) a říkám jí, co s tím budeme tedy dělat? Ona mi odpověděla, že o tom nic neví, že se teda zeptá dcery doma. A já zase, vždyť vám to teď říkám, co provedla, co s tím uděláte? Mám jí navrhnout důtku ředitele školy (důtku třídního učitele už v té době měla udělenou)? A ona zase, já neví, musím se zeptat dcery, pak Vám řeknu. Tak jsem mávl rukou a slušně s pozdravem jsem odešel, ale nejradši bych...“

⁸² Škola má několik let fungující systém Bakaláři, který ovšem jak vedení, tak pedagogický sbor zatím nepřijímají. Kromě elektronické žákovské knížky je v systému možnost mít i elektronickou třídní knihu, která řeší spoustu zbytečných problémů, na které si učitelé sami nejvíce stěžují. Problémy se týkají například chyb v zápisech z hodin, které je nutné složitě opravovat. Učitelé se však obávají „nových technologií“ obecně a spokojují se se „zastaralými“ postupy práce.

Přestože učitelé skutečně použili všechny prostředky⁸³ k tomu, aby si žák znalosti doplnil a prospěl do dalšího ročníku, žák se nesnaží a nemá naprosto žádný zájem o zlepšení situace. Učiteli nezbyvá nic než hodnotit žáka nedostatečnou, čímž se ovšem sám pozve do ředitelny, kde je mu vysvětleno, že nemůže žáka nechat propadnout. Důvodem takového jednání vedení školy je pověst školy mezi lidmi. Pokud by se rodiče dozvěděli, že na této škole žáci často opakují ročníky, mohou poslat své dítě do jiné základní školy. V minulých letech dokonce ve sborovnách visel „leták“, který popisoval postup, který museli všichni vyučující respektovat, pokud trvali na svém nedostatečném hodnocení žáka. Zejména jsou v „letáku“ učitelé vyzíváni k tomu, aby řádně zdůvodnili své hodnocení. Toto zdůvodnění obsahuje přesný popis situace a popis toho, jakým způsobem a kdy byli rodiče žáka informováni a jaká byla dohodnuta opatření. Dále je nutné doložit všechny aktivity s žákem, které by mohly zabránit nedostatečnému hodnocení (doučování, zadávání dílčích úkolů, atd.). Dále se učitel musel rozepsat o tom, zda konzultoval žákovu situaci s výchovným poradcem, dalšími učiteli a třídním učitelem. Dalším bodem je doložení znalosti rodinných poměrů žáka, které by mohly ovlivnit výsledky žáka.

Samotný „leták“ a jeho „splnění“ by nebylo považováno za problém, dokud by platilo, že žák skutečně dostane navrhovanou nedostatečnou známku. Ovšem i po důkladném odůvodnění, nebylo jisté, zda učitel dosáhne svého hodnocení. Každý učitel byl pozván do ředitelny, kde mu bylo velmi přímo vysvětleno, že si nesmí dovolit hodnotit nedostatečnými známkami. Hlavní problém však tkví v tom, že vždy jde zejména o to, co pro propadajícího žáka udělá učitel. Vůbec se nezohledňuje to, co udělal nebo by měl udělat konkrétní žák pro to, aby postoupil do vyššího ročníku.

⁸³ Všemi prostředky je zde myšleno, podle slov našťvaných učitelů, vyzkoušení všech „donucovacích“ prostředků k tomu, aby u žáka alespoň viděli snahu a měli tak důvod pro pozitivní hodnocení. Na dotazy, jak konkrétně žáky donutit k tomu, aby se učili, dostávají učitelé odpověď (a to ze všech stran - vedení školy, školitelé, ministerstva školství), že mají nejen žákům, ale i jejich rodičům „sáhnout na jejich osobní komfort“. To však ve většině případů znamená odpolední nebo ranní doučování žáka, přičemž tím učitelé sahají i na svůj osobní komfort. Dalo by se namítnout, že učitelé mají v popisu práce i nepřímou pedagogickou činnost, do které lze doučování zařadit, ale doučování je v podstatě další přímá pedagogická činnost, čili další hodina výuky navíc a učitelé kromě špatného finančního ohodnocení nevidí pozitivní výsledky doučování, protože u žáka se rázem prohlubuje tendence neučit se doma, ale jen na doučování ve škole.

Stejně jako pravidla hodnocení a klasifikace popsané výše jsou i pravidla pro chování žáků i učitelů jasně stanovena školním řádem. Dokonce se určitou formou (třeba na základě diskuzí ve školním parlamentu) mohou žáci podílet na vytváření pravidel. Jedná se například o problém s interaktivními tabulemi, kdy žáci sami nejednoznačností možnosti jejich používání přednesli a chtěli řešit. Přestože jsou však pravidla všem žákům jasná (respektive podle slov každého žáka, kterého se zeptáme), neuvědomují si jejich smysl a opakovaně je porušují. To se týká například mobilních telefonů, které jsou mezi mladou generací ve škole dnes velmi rozšířeny. Jedna učitelka prvního stupně řekla: „Je to hrozné, ty děti už si o přestávkách vůbec spolu nepovídají. Místo komunikace si hrají hry na mobilech. Skutečně se mi stává, že přijdu do třídy, kde je zvláštní ticho a vidím děti, které si hrají na mobilech hry.“ Ve školním řádě je jasně napsáno, že žáci musejí mít mobilní telefony během vyučování vypnuté a uložené v aktovce, přičemž tento bod byl do školního řádu zařazen po nepříjemném řešení konfliktu s mobilním telefonem již v dřívějších letech. Nyní však není žákům důvod zákazu používání mobilních telefonů vysvětlen (a vysvětlován), a proto jej nerespektují. Žáci o tomto bodu školního řádu v podstatě nevědí, přestože se na začátku každého školního roku školní řád předčítá, jde však znovu jen o formální povinnost, kterou je nutné splnit.

Školní a klasifikační řád jsou dokumenty týkající se konkrétního běžného dění ve škole, ale škola má také určitá nepsaná pravidla a vize v myslích vedení školy a ostatních učitelů, které stojí jaksí nad psanými pravidly (a psaná pravidla se jim podřizují), a podle kterých se snaží pedagogové jednat. Podle vedení školy škola chce být moderní, kvalitní, otevřenou a bezpečnou pro žáky i učitele a jako hlavní cíl si škola klade připravovat žáky úspěšně na reálný život. Škola má cíle, které jsou jednoduše formulované, ale velmi obtížně splnitelné. Například můžeme nalézt dílčí cíl „najít pro každého žáka obor, ve kterém je úspěšný“ a obtížná realizace spočívá zejména v neochotě žáků (bohužel často i jejich rodičů) spolupracovat při hledání.

V létě roku 2017 (před nástupem do pozice učitele na tamní škole) jsem v nově vzniklém regionálním rádiu slyšel mluvit nového administrátora farnosti Nová Bystřice, pátera dr. F. J. Holečka, který mluvil mimo jiné o kostele, který stojí hned vedle školy. Holeček prezentoval myšlenku, že tento kostel by mohl sloužit přímo dětem z místní školy. Domníval jsem se proto, že žáci jsou v této lokalitě nábožensky zaměřeni. Také jsem se domníval, že cílem školní výuky je pokračování

v předávání křesťanských a demokratických hodnot české společnosti. Na základě rozhovorů jsem zjistil, že lidé v této oblasti spíše preferují materiální hodnoty před tradicemi vlastní kultury. Po celou dobu výzkumu jsem se neseťkal s jedinou zmínkou o křesťanské tradici, kromě plakátů, které zvaly veřejnost na přednášky s křesťanskou tematikou. Nevím, zda může být škola skutečně úspěšná při výchově nastupujících generací a v plnění stanovených cílů, když dětem často nejsou ze strany rodičů předávány kulturní hodnoty. Děti, se kterými jsem vedl rozhovor, se totiž domnívají, že největší problém školy jsou špatné vztahy žáků a nerespektování pravidel a hodnot a jako příčinu takových vztahů a nerespektování žáci označují silné konzumní hodnoty v dnešní společnosti a často se vyskytující nízký sociální a kulturní kapitál jejich rodičů v této lokalitě. Otázkou tedy je, do jaké míry je škola skutečně úspěšná v realizaci svých cílů.

Pokud mluvíme o jakési „nadvládě“ materiálních hodnot lidí ve škole, můžeme hledat souvislosti v širším geografickém rámci, neboť kultura a klima školy souvisí s kulturou a klimatem v obci. Podle slov učitele druhého stupně: „Všude se klade důraz jen na to co je materiální, duchovní záležitosti jdou stranou. Když budeme na výchovu dětí sami (učitelé) nejspíš to nepůjde k lepšímu, ale k horšímu.“

Obrázek č. 7: Budova školy s Kostelem sv. Kateřiny (vpravo)

Řešení takové situace je obtížné a ani není tématem předložené práce, proto se vraťme zpět k popisu kultury školy. Poslední jev, který bych rád zmínil, jsou webové stránky školy, které prošly na konci roku 2017 rekonstrukcí, a to na základě nadšeného zájmu učitele informatiky, který naléhal na nové vedení školy se snahou uvolnit peníze na obnovu, což se později skutečně podařilo. Nynější web je oproti předchozí verzi přehlednější, působí příjemněji a atraktivněji. Obdivuhodné je, že učitel spravuje web bez myšlenky na nějakou finanční odměnu. Web se stále rozvíjí a poslední novinkou bylo spuštění záložky aktualit, kde jsou pravidelně uváděny všechny akce školy i jednotlivých tříd. Po prohlédnutí fotografií nabude uživatel dojmu, že prostředí školy je příjemné a přívětivé, což je hlavním záměrem vedení školy. Dalším záměrem je prezentovat školu jako moderní organizaci, která provádí kvalitní vzdělávání dětí, přičemž vedení školy si od dobré prezentace školy na webu slibuje zejména přilákání nových žáků prvních tříd. Věřím, že se to škole povede, zaslouží si vzdělávat žáky, neboť má kvalitní učitele a pokud ji bude navštěvovat nadaný žák, určitě nebude jeho nadání upozaděno.

Závěr

Podle zjištěných dat a jejich interpretací lze (přestože to je obtížné) klima zkoumané školy přiřadit k následujícím typům.⁸⁴ V našem výzkumu byly zjištěny rysy, které se nejvíce ztotožňují s klimatem **suportivním** (podporujícím žáky, zejména žáky s podpurnými opatřeními). O suportivní klimatický typ v nynější době (díky inkluzivnímu vzdělávání) usilují (resp. měly by usilovat) všechny běžné školy. Jde o podporu všech žáků, jak jejich silných, tak i slabých stránek. Zkoumaná škola není výjimkou v tom, jak se snaží podporovat žáky a přestože většina učitelů již pociťuje nedostatek sil, vedení školy stále zvyšuje nároky na podporu žáků tak, jak je to popsáno v případě doučování.

Lidé ve škole jsou v názorech na klima poměrně konzistentní, nesetkal jsem se s většími rozdíly v názorech na zkoumané jevy, proto lze klima dále považovat za **konzistentní**. Ve škole zkrátka převažuje jednotný názor na věci a příkladem může být důraz na kázeň a výkonnost žáků, který působí ze strany učitelů autoritativně.

Dále je jistě škola **otevřená**⁸⁵ (lidé se znají osobně, jde o školu v malém městě), **orientovaná** spíše **na výkonnost** žáků. Klima je také spíše **konzervativní**⁸⁶, přes veškeré snahy např. o technickou progresi. Můžeme říci, že klima je spíše **distanční**⁸⁷ z pohledu rodičů a jejich postojů ke vzdělávání. Škola by ráda měla klima

⁸⁴ Samotná typologie nebyla cílem práce, proto ji autor uvádí jen takto stručně. Cílem výzkumu byl detailní etnografický popis a pouhé přiřazení k typům se autorovi zdá být redukcionistické.

⁸⁵ Školu lze považovat za otevřenou nejen kvůli popsaným aktivitám, které se konají pod záštitou města, ale také proto, že je to maloměstská škola, učitelé, žáci a rodiče se často znají osobně, což přispívá k otevřenější komunikaci. Dalším důvodem je, že škola neskrývá své cíle, naopak se snaží (například díky školnímu parlamentu) o jejich doplňování a diskutování s žáky a rodiči.

⁸⁶ Konzervativní klima je na škole naprosto zřejmé. Učitelé nemají žádnou snahu (až na několik výjimek z řad mladších učitelů) měnit zaběhlé způsoby „kancelářské práce“. Na nové metody výuky pohlížejí také spíše negativně. To všechno je ve škole možné i přes velkou technickou vybavenost školy - například interaktivními tabulemi v každé třídě.

⁸⁷ Distanční klima dokládá převažující nezájem rodičů o vzdělávání svých dětí a žebříček hodnot, ve kterém je vzdělání níže než hodnoty materiální.

demokratické, avšak realitou je klima **autoritativní**. Podle způsobu vedení školy je klima **životu blízké**⁸⁸.

Na základě zjištěných informací lze říci, že klima je v mnoha ohledech pozitivní. Vyskytují se v rámci něho ovšem problémy pramenící zejména z hodnotové orientace místních obyvatel, jejichž potomci školu navštěvují. Autor se domnívá, že v popisované lokalitě lidé upřednostňují materiální hodnoty před duchovními, malý důraz kladou na význam vzdělání v životě člověka, z čehož pramení jejich negativní přístup ke škole. Škola je jimi považována za instituci, ve které žák nerozvíjí své dispozice, ale za instituci, kterou je nutné „projít“ s co nejlepším hodnocením.

Autor by tedy rád doporučil vedení školy a všem pedagogům zaměřit se na rozvoj spíše morálních kvalit žáků například formou etických kurzů (ty již na škole probíhají, ale spíše pro naplnění požadavků rámcového vzdělávacího programu) nebo zavedením předmětů etická výchova⁸⁹ a náboženství do povinné výuky všech žáků a dát tak přednost rozvoji morálních hodnot dětí před předáváním znalostí z různých oborů.

⁸⁸ Životu blízké jsou přinejmenším cíle a vize školy a také zaměřenost vzdělávání na praxi.

⁸⁹ Podrobnou inspiraci pro zavádění etické výchovy může být rigorózní práce Františka Rozuma nesoucí název *Zavádění etické výchovy na druhý stupeň české základní školy*.

ROZUM, František. *Zavádění etické výchovy na druhý stupeň české základní školy*. České Budějovice, 2012. Rigorózní práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Dostupné on-line z: <https://theses.cz/id/ir5bly?info=1;issn&ret=v%C3%BDchovy%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dzav%C3%A1d%C4%9Bn%C3%AD%20etick%C3%A9%20v%C3%BDchovy%26start%3D1>

Použitá literatura

BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.

ČAPEK, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2742-4.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Čtvrté nezměněné vydání. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Přeložil Hana ČERVINKOVÁ, přeložil Václav HUBINGER, přeložil Hedvika HUMLÍČKOVÁ. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2000. ISBN 80-85850-89-3.

GRECMANOVÁ, Helena. *Klima školy*. Olomouc: Hanex, 2008. Edukace. ISBN 978-80-7409-010-3.

Ježek, S. (ed.). (2004). *Sociální klima školy II*. Brno, MSD s.r.o. ISBN 80-86633-29-2., str. 128-151.

Ježek, S. (ed.). (2005). *Sociální klima školy III*. Brno, MSD s.r.o. ISBN 80-86633-45-4., str. 98-117.

KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky: období novověku a doba moderní, hlavní mezníky vývoje evropského školsví, školství v evropské moderní společnosti, hlavní mezníky dějin výchovy, reformně pedagogické koncepce*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2429-4.

MAREŠ, Jiří. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0174-8.

MAREŠ, Jiří. *Psychosociální klima školy I.: Diagnostika sociálního klimatu školy* [online]. Univerzita Karlova v Praze, Lékařská fakulta v Hradci Králové, Ústav

sociálního lékařství, 2003 [cit. 2018-03-30]. ISBN 80-86633-13-6. Dostupné z: http://www.klima.pedagogika.cz/skola/doc/Socialni_klima_skoly_I_sbornik_2003.pdf

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Internetové zdroje

BABCOVÁ, Tereza. *Sociální klima malotřídní školy*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Dostupné on-line z: <https://theses.cz/id/fa09y3?info=1;isslhret=%C5%A1kole%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dklima%20%C5%A1koly%26start%3D1>

BESEDNIAKOVÁ, Ivana. *Klima školy ve středním odborném vzdělávání*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Dostupné on-line z: <https://theses.cz/id/ej53i4?info=1;isslhret=Klima%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dklima%20%C5%A1koly%26start%3D1>

HRONOVÁ, Markéta a Tomáš KUNC. Učitelé platy v Česku patří k nejnižším v EU. Kantoři ve zlepšení nevěří. *Hospodářské noviny* [online]. 2017, 27. 6. 2017 [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <https://infografiky.ihned.cz/platy-ucitelu/r~91cbdb2e5b1811e793850025900fea04/>

Ježek, Stanislav. *Možnosti diagnostiky psychosociálního klimatu školy* [online]. Brno, 2007 [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/18832/fss_d/Disertacni_prace_Masarykova_univerzita.

LUKÁŠOVÁ, Hana. *Klima třídy při hodinách matematiky*. Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Dostupné on-line z: https://is.muni.cz/th/c13ik/Bakalarska_prace.pdf?info=1;zpet=https:%2F%2Ftheses.cz%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dklima%20%C5%A1koly%26start%3D8

Michálek, Jiří. *Divoši v lavicích?: Kritika školní etnografie*. *Reflexe: Filosofický časopis* [online]. [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_17/Divosi_v_lavicich.html

PŘIKRYLOVÁ, Zdeňka. *Šikana jako faktor ovlivňující klima třídy na základní škole*. Brno, 2009. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Dostupné on-line z: <https://theses.cz/id/o68bg8?info=1;isslhret=klima%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dklima%20%C5%A1koly%26start%3D8>

ROZUM, František. *Zavádění etické výchovy na druhý stupeň české základní školy. České Budějovice, 2012. Rigorózní práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích*. Dostupné on-line z: <https://theses.cz/id/ir5bly?info=1;isslhret=v%C3%BDchovy%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dzav%C3%A1d%C4%9Bn%C3%AD%20etick%C3%A9%20v%C3%BDchovy%26start%3D1>

SLÁDEČKOVÁ, Petra. *Klima školy*. Brno, 2016. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Dostupné on-line z: <https://theses.cz/id/whpm11?info=1;isslhret=klima%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dklima%20%C5%A1koly%26start%3D1>

Český statistický úřad: *Informace o sčítání obyvatel* [online]. 2007 [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#k=5&pvokc=43&uroven=70&w>

Karierní řád – profesní rozvoj pedagogických pracovníků, on-line: <http://www.msmt.cz/o-webu-msmt/karierni-rad>

POSLANCI SCHVÁLILI ZMĚNY FINANCOVÁNÍ PRO ŠKOLY [online]. 2017 [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/poslanci-schvalili-zmeny-financovani-skoly-dostanou-penize>

Pražská skupina školní etnografie [online]. [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <http://kps.pedf.cuni.cz/psse/>

Projekty školy. *Základní škola a mateřská škola Nová Bystřice* [online]. [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <http://zs.novabystrice.cz/cs/section-107/1/o-projektech.html>

Scio: *Mapa školy* [online]. [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: <https://www.mapaskoly.cz/Projekty>

Wikipedia: Interaktivní tabule [online]. [cit. 2018-06-17]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Interaktivn%C3%AD_tabule.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Informovaný souhlas pro rodiče žáků

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Sociální klima základní školy v Nové Bystřici

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta

Tento informovaný souhlas se vztahuje na psaný záznam rozhovoru, který Vaše dítě poskytlo Bc. Petru Kněžínkovi v rámci diplomové práce s názvem *Klima školy – kvalitativní studie jedné vybrané školy*. Uvedená diplomová práce se snaží popsat sociální klima základní školy v Nové Bystřici. Uvedená práce byla zadána na katedře společenských věd, Pedagogické fakulty, Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích u pana Mgr. Michala Šimůnka Ph.D. Psaný záznam rozhovoru bude použit výhradně výzkumníkem (Petrem Kněžínkem) ke studijním účelům a bude bezpečně uložen tak, aby bylo chráněno Vaše soukromí. Bez Vašeho souhlasu nebude psaný záznam zveřejněn jiným než výše uvedeným způsobem.

Ačkoli budu při jakémkoli užití psaných záznamů a fotografií usilovat o co možná nejdůkladnější anonymizaci získaných dat a ochranu Vašeho soukromí, nelze tohoto dosáhnout důsledně a bezvýhradně. Proto bych Vás rád požádal, abyste Vaš případný souhlas s uveřejněním psaného záznamu potvrdil/a podpisem v níže uvedeném rámečku. Výsledkem popisované studie bude výzkumná zpráva jako součást diplomové práce s názvem *Klima školy – kvalitativní studie jedné vybrané školy*. Diplomová práce bude zveřejněna v databázi diplomových prací Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Souhlasím s tím, že psaný záznam z rozhovoru pořízený Petrem Kněžínkem bude reprodukován pro studijní účely a zveřejněn ve výzkumné zprávě. Výzkumná zpráva bude součástí diplomové práce s názvem *Klima školy – kvalitativní studie jedné vybrané školy*. S tímto vším souhlasím za předpokladu, že psané záznamy nebudou spojovány s mým skutečným jménem.

Jméno a příjmení
žáka.....

Podpis zákonného
zástupce.....

Datum.....

Děkuji Vám a Vaším dětem za účast na mé studii klimatu základní školy v Nové Bystřici. Budete-li mít nějaké dotazy k tomuto informovanému souhlasu nebo k Vaší účasti na výzkumu, obraťte se prosím na Petra Kněžínka, Bc. (pknezinek@seznam.cz; Základní škola Nová Bystřice, Hradecká 390, Nová Bystřice, sborovna II).

Příloha č. 2: Informovaný souhlas pro ostatní respondenty

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Sociální klima základní školy v Nové Bystřici

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta

Tento informovaný souhlas se vztahuje na psaný záznam rozhovoru, který jste poskytl/a Bc. Petru Kněžínkovi v rámci diplomové práce s názvem *Klima školy – kvalitativní studie jedné vybrané školy*. Uvedená diplomová práce se snaží popsat sociální klima základní školy v Nové Bystřici. Uvedená práce byla zadána na katedře společenských věd, Pedagogické fakulty, Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích u pana Mgr. Michala Šimůnka Ph.D. Psaný záznam rozhovoru bude využit výhradně výzkumníkem (Petrem Kněžínkem) ke studijním účelům a bude bezpečně uložen tak, aby bylo chráněno Vaše soukromí. Bez Vašeho souhlasu nebude psaný záznam zveřejněn jiným než výše uvedeným způsobem.

Ačkoli budu při jakémkoli užití psaných záznamů usilovat o co možná nejdůkladnější anonymizaci získaných dat a ochranu Vašeho soukromí, nelze tohoto dosáhnout důsledně a bezvýhradně. Proto bych Vás rád požádal, abyste Vaš případný souhlas s uveřejněním psaného záznamu potvrdil/a podpisem v níže uvedeném rámečku. Výsledkem popisované studie bude výzkumná zpráva jako součást diplomové práce s názvem *Klima školy – kvalitativní studie jedné vybrané školy*. Diplomová práce bude zveřejněna v databázi diplomových prací Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Souhlasím s tím, že psaný záznam z rozhovoru bude reprodukován pro studijní účely a zveřejněn ve výzkumné zprávě. Výzkumná zpráva bude součástí diplomové práce s názvem *Klima školy – kvalitativní studie jedné vybrané školy*. S tímto vším souhlasím za předpokladu, že psaný záznam nebude spojován s mým skutečným jménem.

Jméno a příjmení.....

Podpis.....

Datum.....

Děkuji Vám za účast na mé studii klimatu základní školy v Nové Bystřici. Budete-li mít nějaké dotazy k tomuto informovanému souhlasu nebo k Vaší účasti na výzkumu, obraťte se prosím na Petra Kněžínka, Bc. (pknezinek@seznam.cz; Základní škola Nová Bystřice, Hradecká 390, Nová Bystřice, sborovna II).

Příloha č. 3: Ukázka zápisu v terénním deníku

20.9.77 Zdal se mi, že se už nacházím
vedleje. Kromě stále viditelného papíradna
a domluvených rážek alet v rámci školy
(Mat. obj. práce, úbd.) se už se vedleje.
Závi si znovu zřehaj na režim školy a
učitelů tle.
Byl jen na suplování 1 hodiny tělocvičen
lehni 6. třídy (A, B) - hraza, nelze je přehled,
kvalita výkonu (vyhlášení si je). Chová se
jak zvířata, ale když se třepí do
obličeje, usilují se zastavit a
pláči se soustře, jak umí je. Utvořit
se omluvit. Ošetř. let. bráča, set se
sleat strana do nářadí, kam se
jen proto, aby se nepouští před
ostatními. Trám, že bráča.

- Je to u nás celkové. Jsem u nás
každý den Učit 7 tříd VO 6., 7. a 8.
hodiny je des. Musím to přehout
sprá jako mám (bez účinnosti) a
důležitě poznat by jim připnutí z
učitelů do učitelů a poslat na společný
mail.

